

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการคิดหมวกหกใบ
 - 1.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับเทคนิคการคิดหมวกหกใบ
 - 1.2 ความมุ่งหมายของเทคนิคการคิดหมวกหกใบ
 - 1.3 ความหมายของเทคนิคการคิดหมวกหกใบ
 - 1.4 การนำเทคนิคการคิดการคิดหมวกหกใบใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 1.5 ลำดับขั้นของการใช้เทคนิคการคิดหมวกหกใบ
 - 1.6 ประโยชน์ของเทคนิคการคิดหมวกหกใบ
 - 1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เทคนิคการคิดหมวกหกใบและการจัดกิจกรรมการเรียนสอนวิชาสังคมศึกษา
2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท
 - 2.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท
 - 2.2 ความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท
 - 2.3 ขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท
 - 2.4 บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท
 - 2.5 กิจกรรมของผู้เรียนในการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท
 - 2.6 ประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท
3. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อตนเอง
 - 3.1 ความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเอง
 - 3.2 ประเภทของความรับผิดชอบต่อตนเอง
 - 3.3 ลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง
 - 3.4 การพัฒนาและปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเอง
 - 3.5 การวัดความรับผิดชอบต่อตนเอง
4. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมช่วงชั้นที่ 2
 - 4.1 ความหมายของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

- 4.2 ความสำคัญ ธรรมชาติและลักษณะเฉพาะ
- 4.3 วิสัยทัศน์ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 4.4 คุณภาพของผู้เรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 4.5 มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 5. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้
 - 5.1 การวัดและประเมินความรู้
 - 5.2 การสร้างแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้
 - 5.3 หลักการสร้างข้อสอบวัดผลการเรียนรู้
 - 5.4 ประเภทของแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้
- 6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยใช้เทคนิคการคิดหวมกหกใบ

1.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับเทคนิคการคิดหวมกหกใบ

ผู้คิดค้นเทคนิคการคิดหวมกหกใบ คือ เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน (De Bono, 1996 : Preface) เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน เกิดที่เมืองมอลต้า ประเทศสหรัฐอเมริกา จบการศึกษาด้านการแพทย์ที่มหาวิทยาลัยมอลต้า ได้รับเกียรตินิยมด้านจิตวิทยาจากออกซ์ฟอร์ด ได้รับปริญญาเอกด้านเภสัชศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ (Cambridge) และฮาร์วาร์ด (Harvard) นอกจากนี้ยังได้รับเลือกให้เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ลอนดอน เคมบริดจ์ และฮาร์วาร์ด

เอ็ดเวิร์ด เดอ โบโน เป็นผู้นำระดับโลกคนหนึ่งทางสาขาวิชาแนวความคิด และการสอนทักษะการคิด เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นผู้ดำเนินการสถาบัน Cognitive Research Trust ในเคมบริดจ์ (ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2512) และ Center for the Study of Thinking และก่อตั้ง SITO (Supranational Independent Thinking Organization) ทั้งยังได้ดำเนินการ โครงการที่นับว่าใหญ่ที่สุดในโลกด้านการสอนเกี่ยวกับวิธีคิดในโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้เขายังได้เขียนหนังสืออีกมากมายซึ่งมีผู้นำไปแปลเป็นภาษาอื่น ๆ กว่า 20 ภาษา เทคนิคการคิดแบบหวมกหกใบ (Six Thinking hats) เป็นหนังสือที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทักษะการคิด อารมณ์ และความรู้สึกละเอียดเป็นขั้นตอน ปัจจุบันสถานศึกษาของประเทศต่าง ๆ อาทิ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สิงคโปร์ ญี่ปุ่น และบริษัทใหญ่ เช่น คูปองท์ ไอบีเอ็ม พรูเคลเซิล ก็นำวิธีการของเทคนิคการคิดแบบหวมกหกใบไปใช้

1.2 ความมุ่งหมายของเทคนิคการคิดหวมกหกใบ

เทคนิคการคิดหวมกหกใบ (เดอ โบโน. 2535 : 27-28) มีความมุ่งหมาย ดังนี้

1.2.1 เป็นการกำหนดบทบาทหน้าที่

ข้อจำกัดหรืออุปสรรคที่สำคัญของความสามารถในการคิดของมนุษย์ คือ “ความยึดติดในตัวตน” หรือ “อัตตา” ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความผิดพลาดในการคิด การคิดแบบหวมกหกใบเป็นการเปิดโอกาสให้เราแสดงบทบาทการคิดตามหวมกหกคิดทั้งหกใบเพื่อเป็นการแยกอัตตาออกจากการคิด

1.2.2 เป็นการตั้งประเด็นหรือหัวข้อของความคิด

การคิดแบบหวมกหกใบ เป็นการเปิดทางให้เราพุ่งความสนใจไปที่ละด้านหรือเป็นการตั้งประเด็นไว้เพื่อเป็นจุดรวมความคิดครั้งละประเด็นไปจนกว่าครบทั้งหกประเด็น

1.2.3 เอื้ออำนวยความสะดวก

สัญลักษณ์หรือสีของหวมกหกที่แตกต่างกันออกไปจะเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนมุมมองได้อย่างสะดวก เราสามารถขอให้ผู้อื่นเปลี่ยนมุมมองไปเป็นการมองในด้านลบหรือ ด้านบวก ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านอารมณ์ หรือ ด้านเหตุผลได้อย่างสะดวกและไม่เป็น การกระทบ “อัตตา” หรือความเป็นตัวตนของผู้อื่นได้อีกด้วย

1.2.4 เป็นการวางกฎของการเล่น

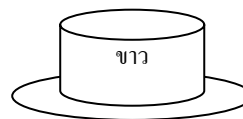
รูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้เรียนคือ การเรียนรู้กฎและกติกาจากเกม การคิดแบบหวมกหกใบจึงมีกติกาของการคิดและการระดมความคิดทั้งจากคนเดียวและหลายคนในการประชุม

จากความมุ่งหมายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่าการคิดแบบหวมกหกใบเป็นการคิดตามบทบาทของหวมกหกแต่ละใบ ซึ่งเป็นการมุ่งความสนใจไปที่ละด้านจนกว่าจะครบทั้งหกด้าน และเป็นการฝึกการคิดหรือการเรียนรู้ในรูปแบบของเกม

1.3 ความหมายของเทคนิคการคิดหวมกหกใบ

เทคนิคการคิดหวมกหกใบ (เดอ โบโน. 2535 : 29-30) ใช้สีเป็นชื่อหวมกหกเพื่อช่วยให้มองเห็นภาพของหวมกหกได้โดยง่ายและสีของหวมกหกแต่ละใบยังสอดคล้องกับแนวความคิด ของหวมกหกแต่ละใบ โดยหวมกหกที่มีสีต่างกันแทนประเภทของการคิดในแต่ละแบบ ถ้าสวมใบไหนให้คิดแบบนั้น การเปลี่ยนหวมกหกจึงเป็นการเปลี่ยนประเภทของการคิด การคิดแบบหวมกหกใบ มีความหมาย ดังนี้

1.3.1 หมวกสีขาว

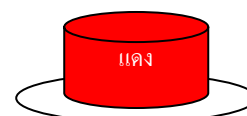

สีขาว แสดงถึง ความเป็นกลาง การคิดแบบหมวกสีขาว จึงหมายถึง ตัวเลขและข้อเท็จจริงต่าง ๆ

ตัวอย่างคำถาม เมื่อคิดแบบหมวกสีขาว คือ

- 1) เรามีข้อมูลอะไรบ้าง
- 2) เราต้องการข้อมูลอะไรบ้าง
- 3) เราได้ข้อมูลที่ต้องการมาด้วยวิธีใด และมีข้อมูลอะไรบ้างที่เราอยากได้

1.3.2 หมวกสีแดง

สีแดง แสดงถึง ความโกรธ อารมณ์ การคิดแบบหมวกสีแดง จึงหมายถึงการมองทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก เป็นการแสดงความรู้สึกของผู้คิด แสดงถึงอารมณ์ สัญชาตญาณ ลางสังหรณ์ ความประทับใจ และรวมไปถึงความโกรธ ความสนุก ความอบอุ่น และความพอใจ

ตัวอย่างคำถาม เมื่อคิดแบบหมวกสีแดง คือ

- 1) นักเรียนอ่านเรื่องนี้แล้วมีความรู้สึกอย่างไร
- 2) การที่นักเรียนถูกเลือกให้พูดหน้าชั้นนักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
- 3) การที่นักเรียนเห็นเพื่อน ๆ ไม่ข้ามถนนตรงทางม้าลาย นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร
- 4) นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรกับข้อเสนอของเพื่อนที่ให้ไปทัศนศึกษาที่จังหวัดพิษณุโลก

1.3.3 หมวกสีดำ

สีดำ แสดงถึง ความมืดครึ้ม ดังนั้น การคิดแบบหมวกสีดำจึงหมายถึงเหตุผล ด้านลบ เหตุผลในการปฏิเสธ เป็นการคิดเชิงวิจารณ์ การคิดแบบหมวกสีดำช่วยป้องกันไม่ให้คิดหรือตัดสินใจที่เสี่ยง หมวกสีดำทำให้หาข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนได้ สามารถจะมองปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้ล่วงหน้า รวมทั้งช่วยตรวจสอบหาหลักฐาน หาความเป็นเหตุเป็นผล หาผลกระทบ หาความเหมาะสม และการสำรวจความเป็นไปได้

หมวกสีดำ ใช้เพื่อ

1. ตรวจสอบหาหลักฐาน
2. ตรวจสอบหาความเป็นเหตุ เป็นผล

3. ตรวจสอบการสำรวจความเป็นไปได้
4. ตรวจสอบหาผลกระทบ
5. ตรวจสอบหาความเหมาะสม
6. ตรวจสอบหาข้อบกพร่อง

ตัวอย่างคำถาม เมื่อคิดแบบหมวดสีคำ คือ

- 1) การทดลองทางวิทยาศาสตร์เรื่องนี้มีข้อผิดพลาดที่ไหน
- 2) การบรรเลงเพลงนี้มีจุดอ่อนตรงไหน
- 3) เรื่องนี้มีข้อบกพร่องตรงไหน
- 4) การที่นักเรียนไม่เลือกสมชายเป็นหัวหน้าห้องมีเหตุผลเชิงลบอย่างไร

1.3.4 หมวดสีเหลือง

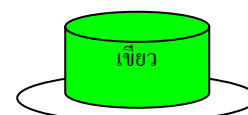
สีเหลือง แสดงถึง ความสว่างไสวและด้านบวก ดังนั้น การคิดแบบหมวดสีเหลือง จึงหมายถึง เหตุผลทางบวก ความมั่นใจ เหตุผลในการยอมรับ ประโยชน์ ข้อดี จุดเด่น และเป็นความพยายามในการค้นหาผลดีที่จะได้รับ

ตัวอย่างคำถาม เมื่อคิดแบบหมวดสีเหลือง คือ

- 1) การที่นักเรียนปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา มีผลดีอย่างไร
- 2) การที่นักเรียนทำงานเป็นทีมมีข้อดี (จุดที่ดี) อย่างไร

ความคิดที่นักเรียนนำเสนอในการประชุมกลุ่ม มีประโยชน์ มีคุณค่าหรือข้อได้เปรียบอะไรบ้าง

1.3.5 หมวดสีเขียว

สีเขียว แสดงถึง ความเจริญเติบโต ความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น การคิดแบบหมวดสีเขียวจึงหมายถึง ความคิดใหม่ ๆ มุมมองใหม่ และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งความคิดสร้างสรรค์ของการคิดแบบหมวดสีเขียวมี 2 ลักษณะ คือ

1. ความคิดสร้างสรรค์นำมาหรือก่อให้เกิดซึ่งบางสิ่งบางอย่าง การคิดแบบหมวดสีเขียวให้ความสนใจกับข้อเสนอแนะ คำแนะนำ
2. ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความคิดใหม่ ๆ ทางเลือกใหม่ วิธีแก้ไข ปัญหาแบบใหม่ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ จะเห็นได้ว่า คำที่เน้นย้ำเสมอในที่นี้ก็คือ “ความใหม่” การคิดแบบหมวดสีเขียวจะถูกใช้ในเรื่องหลัก ๆ 5 เรื่อง คือ

2.1 การสำรวจความคิด (Exploration)

2.2 การให้ข้อเสนอแนะและคำแนะนำ (Proposals and suggestions)

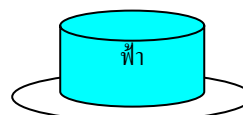
2.3 การสร้างทางเลือกต่าง ๆ (Alternatives)

2.4 การสร้างความคิดใหม่ ๆ (New ideas)

2.5 การยั่วยุทางความคิด (Provocations)

ตัวอย่างคำถาม เมื่อคิดแบบหมวดสีเขียว คือ

- 1) นักเรียนจะนำความคิดนี้ไปทำ (สร้าง ปรับปรุง พัฒนา) อะไรได้บ้าง
- 2) ถ้าจะให้งานชิ้นนี้ดีขึ้นจะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างไร
- 3) แก้ปัญหาเรื่องนี้มีทางเลือกที่ทาง
- 4) นักเรียนจะนำเพลงนี้ไปประกอบการแสดงอะไรได้บ้าง

13.6 หมวดสีฟ้า

สีฟ้า แสดงถึง ความเยือกเย็น เปรียบเสมือนท้องฟ้า ซึ่งอยู่เหนือทุกสิ่ง ทุกอย่าง ดังนั้นการคิดแบบหมวดสีฟ้าจึงหมายถึง การควบคุม และจัดระเบียบ กระบวนการ และขั้นตอนการใช้หมวดสีอื่น ๆ ทำหน้าที่เหมือนผู้ควบคุมวงดนตรีที่จะสั่งว่าเมื่อไรคนตรีชนิดใด จึงจะบรรเลง การคิดแบบหมวดสีฟ้าใช้กำหนดโครงสร้าง จุดเน้นของการคิดตามประเภทของการคิดกำหนดปัญหาให้ชัดเจนหรือตัดสินใจในขั้นต่อไป

การคิดแบบหมวดสีฟ้า ใช้เพื่อ

1. กำหนดจุดเน้นและวัตถุประสงค์
2. วางแผนการคิดและภารกิจของการคิด
3. ให้การตรวจสอบ สังเกต และให้ข้อคิดเห็น
4. ตัดสินขั้นต่อไป
5. กำหนดผลลัพธ์และข้อสรุป กำหนดจุดเน้นของการคิด

ตัวอย่างคำถาม เมื่อคิดแบบหมวดสีฟ้า

- 1) ข่าวนั้นหนังสือพิมพ์ที่ให้นักเรียนอ่านจะสรุปว่าอย่างไร
- 2) การแก้ปัญหาเรื่องนี้มีขั้นตอนอย่างไร
- 3) ให้นักเรียนวางแผนการพัฒนาแปลงไม้ดอกของเพื่อน
- 4) ในการจัดนิทรรศการผลงานของนักเรียนเมื่อเตรียมสถานที่เสร็จแล้ว ขั้นตอนต่อไปควรทำอะไร

จากความหมายของเทคนิคการคิดหมวดหกใบ สรุปได้ว่าเทคนิคการคิดหมวดหกใบ เป็นวิธีการจัดระบบการคิดและการแสดงบทบาทการคิดตามสีของหมวดที่สวมอยู่ ได้แก่ หมวดสีเขียว

แสดงถึงความเป็นกลาง จึงเป็นการคิดหาข้อมูล ตัวเลข ข้อเท็จจริงต่าง ๆ หมวกสีแดง แสดงถึงความรู้สึก อารมณ์ จึงเป็นการมองทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก การหยั่งรู้ และสัญชาตญาณ หมวกสีดำ แสดงถึงความมีเด๋า จึงเป็นการมองในด้านลบ ข้อเสีย เหตุผลในการปฏิเสธ จุดด้อยข้อผิดพลาด หมวกสีเหลืองแสดงถึงความสดใส สว่าง จึงเป็นการมองในด้านบวก แง่ดี ความเป็นไปได้ ประโยชน์ รวมทั้งเหตุผลในการยอมรับ หมวกสีเขียวแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม จึงเป็นการมองด้วยความคิดใหม่ ๆ และความคิดสร้างสรรค์ หมวกสีฟ้าแสดงถึงการควบคุมเปรียบเทียบ ฟังก์ชันที่ปกคลุมอยู่เหนือทุกสิ่ง จึงเป็นการควบคุมการกำหนดจุดเน้นหรือ จุดสนใจของการคิด การกระตุ้น การประเมิน และการสรุปการคิดของแต่ละคนให้ตรงกับหมวกที่สวมอยู่

1.4 การนำเทคนิคการคิดหมวกหกใบใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

สมศักดิ์ สินธุระเวช (2542 : 106-108) ได้กล่าวถึงการนำเทคนิคการคิดหมวกหกใบไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรฝึกให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความหมายของหมวก แต่ละสี ผู้สอนอาจจะให้ผู้เรียนใส่หมวก แล้วให้ตอบคำถามตามสีของหมวกที่สวม ครั้งละสี หรือให้ผู้เรียนสวมหมวกคนละสีแล้วตอบคำถาม หรือสลับหมวกแล้วตอบคำถาม หรือให้ผู้เรียนตั้งคำถามเองตามสีของหมวกที่สวม วิธีการดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนมีความคุ้นเคยและเข้าใจความหมายของหมวกแต่ละสีได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้การนำเทคนิคการคิดหมวกหกใบไปใช้ อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การใช้ส่วนตัว

1.1 ใช้ในการคิดแบบใดแบบหนึ่ง หรือเปลี่ยนการคิด เช่น ผู้สอนอาจจะแนะนำผู้เรียนว่าถ้าเกิดเจตคติในทางลบต่อข้อเสนอของเพื่อน ๆ ผู้เรียนอาจจะเปลี่ยนไปสวมหมวกสีเหลือง หรือในขณะที่ประชุม ถ้ามีความรู้สึกชื่นชมสนับสนุนความคิดที่เสนอมอง อาจจะทำให้มีความคิดคล้อยตาม การสวมหมวกสีดำจะทำให้เกิดความระมัดระวัง ในระหว่างการคิดถ้าต้องการเห็นมุมมองใหม่ ควรจะสวมหมวกสีเขียว

1.2 ใช้ในการสนทนา ผู้สอนอาจจะแนะนำผู้เรียนในระหว่างที่มีการสนทนา การนำหมวกสีต่าง ๆ มาใช้ จะทำให้เปลี่ยนการคิด เช่น ผมอยากจะขอการคิดหมวกสีขาวจากคุณ คุณมีข้อมูลอะไรบ้าง คุณให้การสนับสนุนเกี่ยวกับความคิดนี้มาก ขอให้ถอดหมวกสีเหลืองแล้วเปลี่ยนเป็นหมวกสีดำ คุณให้การประเมินอย่างมีเหตุผลกับความคิดนี้โดยใช้หมวกสีดำและหมวกสีเหลือง ต่อไปขอให้ใช้หมวกสีแดง เรามีข้อมูลอะไรเกี่ยวกับสถานการณ์นี้บ้าง (หมวกสีขาว) ต่อไปให้ใช้หมวกสีฟ้าเพื่อเสนอขั้นตอนในการแก้ปัญหา

1.3 ใช้ในการเขียนรายงาน การนำหมวกแต่ละสีมาเรียงลำดับเพื่อการเขียนรายงานจะทำให้การนำเสนอรายงานเป็นที่น่าสนใจ สมเหตุสมผล เช่น รายงานของนักเรียนอาจจะเริ่มด้วย

หมวดสีขาว ตามด้วยหมวดสีเขียว หมวดสีดํา หมวดสีฟ้า และหมวดสีแดง บางครั้งการเขียนรายงาน อาจจะใช้สีอื่นก่อนก็ได้ และบางครั้งอาจจะไม่จำเป็นต้องเรียนครบทั้งหกใบ

1.4 ใช้ในการตรวจสอบรายงาน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เช่น รายงานฉบับนี้ไม่มี หมวดสีเขียวเลย หมวดสีดําก็น้อยไปหน่อย และขอให้เพิ่มหมวดสีแดงด้วย

2. การใช้ในยุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้

2.1 ใช้ในการกำหนดทิศทางการคิดของกลุ่ม

แนวทางนี้ คือการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่ม มอบหมายโครงการให้ผู้เรียนทำ หรือกำหนดเป้าหมายแล้วให้ผู้เรียนคิดโครงการเองในการวางแผน ดำเนินงาน สมาชิกในกลุ่มจะต้องระดมสมองเพื่อให้ทุกคนได้ร่วมกันคิด การนำหมวดแต่ละสี มาใช้เพื่อให้ทุกคนคิดไปในทิศทางเดียวกัน ประธานของกลุ่มจะต้องให้สมาชิกสวมหมวดสีเดียวกัน เช่น ในการแก้ปัญหาตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น ประธานอาจเริ่มด้วยหมวดสีฟ้า (อะไรคือเป้าหมาย ของการคิดที่ต้องการ) หมวดสีขาว (การแก้ปัญหาเรื่องนี้มีข้อมูลอะไรบ้าง) หมวดสีดํา (การ แก้ปัญหาเรื่องนี้มีจุดอ่อนตรงไหน) หมวดสีฟ้า (การแก้ปัญหาเรื่องนี้มีขั้นตอนอย่างไร) โดยยึดหลักการ ดังนี้

1) ภายใต้ง่อนไขของหมวดแต่ละสี ทุกคนในกลุ่มต้องใช้ความคิดไปใน ทิศทางเดียวกัน มุ่งไปที่เนื้อหา ไม่ใช่ต่างคนต่างคิดเรื่องนั้น

2) ความคิดที่แตกต่างกันแม้ว่าจะตรงกันข้ามก็ตามสามารถนำมาคิดไปพร้อม ๆ กันได้

3) บทบาทของหมวดแต่ละสี ทำให้เกิดการมองไปในทิศทางเดียวกัน เช่น หมวด สีเหลืองและหมวดสีดํา เป็นความพยายามร่วมกันที่จะค้นหาประโยชน์และอุปสรรคไม่ใช่ หันหน้าเข้ามาต่อสู้กัน

สิ่งที่ผู้สอนจะต้องติดตามการใช้หมวดของแต่ละกลุ่มเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการทำงาน ของกลุ่ม คือ การถามคำถามต่อไปนี้

1. มีอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นบ้าง
2. มีอะไรที่ดำเนินไปด้วยดี
3. ในแต่ละกลุ่มมีปัญหาในการกำจัดอยู่ภายใต้หมวดที่กำหนดให้หรือไม่
4. มีอุปสรรคอะไรบ้างเมื่อมีการเปลี่ยนหมวดทันที

2.2 ใช้ในการพัฒนาทักษะการคิดตามสี่ของหมวก

ผู้สอนจะต้องเตรียมการจัดทำใบงานในการสอนแต่ละครั้ง สอดแทรกไว้ในแผนการสอน ใบงานนี้จะระบุสี่ของหมวกไว้ท้ายคำถาม หรือเขียนภาพหมวกหรือมีเฉพาะคำถามก็ได้ และใน แต่ละใบงานพยายามตั้งคำถามให้ได้ครบทุกสี่ของหมวก

เดอ โบโน (De Bono, 1992 : 18-19) ได้เสนอขั้นตอนการสอนในบทเรียน ดังนี้

1. ขั้นนำ (Lead-in) เริ่มด้วยการให้ภาพประกอบง่าย ๆ ตัวอย่างหรือแบบฝึกหัดที่แสดงให้เห็นกระบวนการที่จะสอน
2. การอธิบาย (Explanation) เข้าสู่การให้ตัวอย่างทันทีว่าจะสอนอะไร ตามลักษณะพื้นฐานของหมวกใบที่เลือก
3. การสาธิต (Demonstration) แสดงให้เห็นถึงการใช้หมวกที่มีความสัมพันธ์กับการคิดแต่ละแบบ พร้อมกับคำอธิบาย แนะนำตัวอย่างคำถาม เพื่อสร้างความเข้าใจ
4. การปฏิบัติ (Practice) เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของการจัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้กระบวนการในการฝึกฝนทุกใบ อย่าใช้เวลาฝึกฝนใบใดใบหนึ่งนานเกินไป ซึ่งจะเป็นการดึงความสนใจจากกระบวนการให้เขาไป จุดประสงค์คือให้ผู้เรียนเกิดทักษะ ไม่ใช่ให้อภิปรายให้น่าสนใจถึงจะทำไม่ได้ผลนักก็ดำเนินต่อไปได้
5. การหารายละเอียดเพิ่มเติม (Elaboration) ในการฝึกฝนกระบวนการ อาจสังเกตได้ต่อไปอีกว่ากระบวนการนั้นถูกนำไปใช้อย่างไร จุดนี้อาจเกิดขณะที่การฝึกฝนหมวกใบใดใบหนึ่งกำลังปฏิบัติอยู่ หรือได้จากการตอบคำถามที่ผู้เรียนถามก็ได้
6. ข้อสรุป (Conclusion) การสรุปกระบวนการ ให้ทวนย้ำประเด็นหลักและเน้นว่าทำไมกระบวนการนี้จึงเกิดมีประโยชน์

ข้อสังเกตในการใช้หมวก

1. จุดเน้น (Focussed) การสอนควรเน้นที่ทักษะหรือหมวกที่กำลังสอน ทบทวนชื่อของหมวกที่ใช้บ่อย ๆ
2. ชัดเจน (Clear) หลีกเลี่ยงความสับสน ถ้ามีความสับสนให้พิจารณาสิ่งที่ยาก ๆ โดยให้ตัวอย่างที่ชัดเจน
3. ว่องไว รวดเร็ว (Brisk) กำหนดเวลาสั้น ๆ สำหรับการคิดในแต่ละประเด็น
4. สนุกสนาน (Enjoyable) การเรียนและการฝึกจะต้องสนุกสนาน ความสนุกสนานเกิดจากกิจกรรมซึ่งใช้ความคิดและแบบฝึกที่มีชีวิตชีวา

1.5 ลำดับขั้นของการใช้เทคนิคการคิดหมวกหกใบ

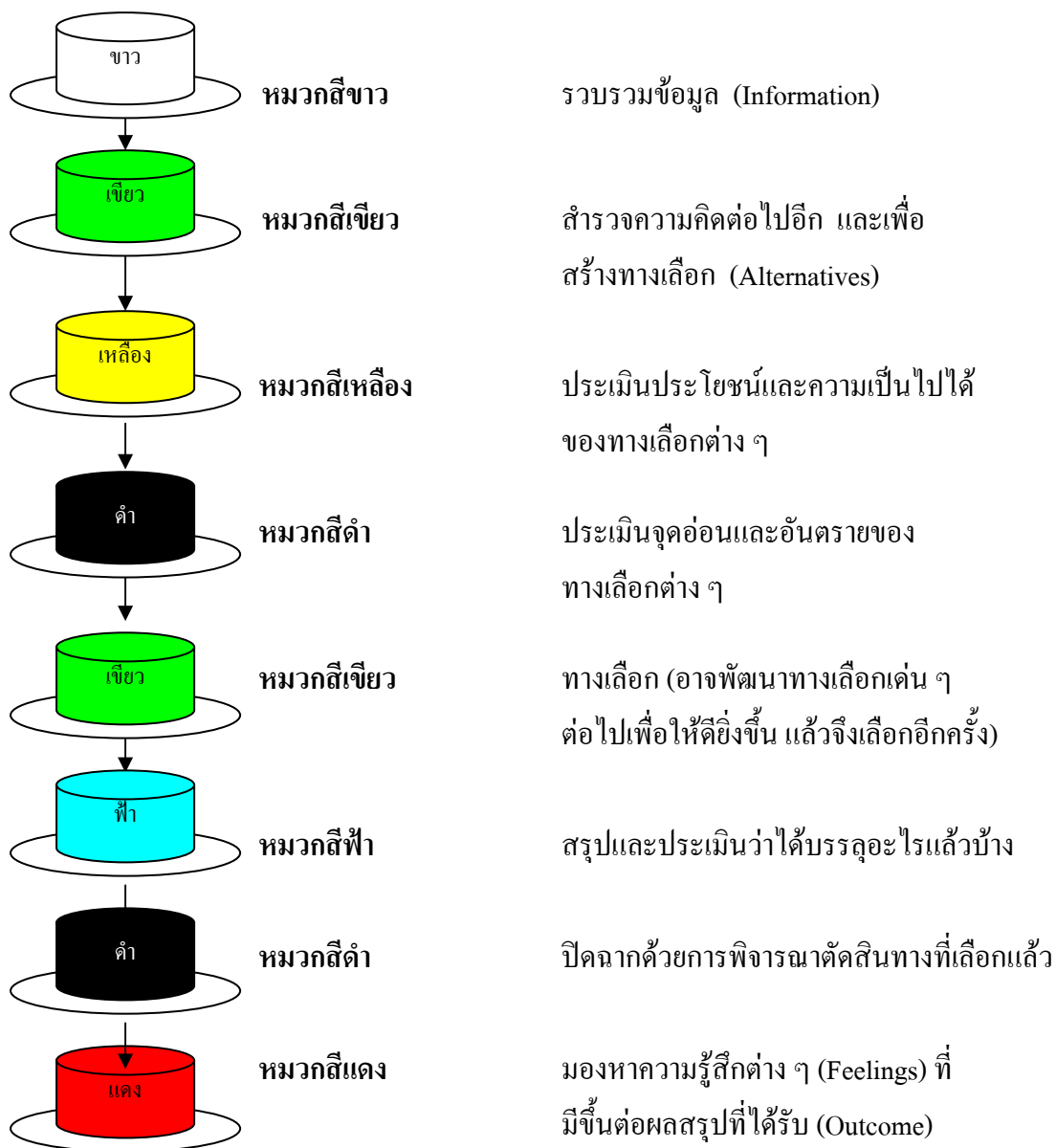
เดอ โบโน (De Bono. 1992 : 115-120) ได้นำหมวกแต่ละสีมาจัดเรียงลำดับ ตามประเภทของการคิด เพื่อให้การคิดเป็นไปตามสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งแนวคิดนี้อาจจะนำมาใช้ในการพัฒนากระบวนการคิด หรือปลูกฝังกระบวนการคิดให้แก่ผู้เรียน ซึ่งผู้สอนจะต้องตั้งคำถามเรียงลำดับ ตามเป้าหมายที่ต้องการจะพัฒนาผู้เรียน โดยอาจใช้เกณฑ์หรือแนวทางดังนี้

1. หมวกแต่ละสีสามารถใช้ได้ไม่จำกัดจำนวนครั้ง แต่ต้องเป็นไปโดยลำดับที่กำหนด
2. โดยทั่วไปมักจะเกิดผลดีถ้าหากใช้หมวกสีเหลืองก่อนหมวกสีดำ เนื่องจากเป็นการยากที่จะมองในแง่ดีหลังจากที่เพิ่งแสดงการวิพากษ์วิจารณ์
3. การใช้หมวกสีดำทำได้ 2 รูปแบบ
 - 3.1 หมวกสีดำถูกใช้เพื่อชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของความคิด แล้วควรติดตามด้วยการใช้หมวกสีเขียวซึ่งพยายามเอาชนะจุดอ่อนนั้น
 - 3.2 เมื่อหมวกสีดำถูกใช้ในขั้นตอนสุดท้ายของการประเมินความคิดใด ก็ควรตามด้วยการใช้หมวกสีแดง เพื่อที่จะได้ทราบความรู้สึกเกี่ยวกับผลการประเมินความคิดนั้น
4. หากเราเชื่อว่าเรื่องที่คิดนั้นเป็นเรื่องที่มีความรุนแรงต่ออารมณ์ ความรู้สึก เราก็ควรเริ่มกระบวนการคิดด้วยหมวกสีแดงเพื่อให้มีการแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ออกมาอย่างเปิดเผย
5. หากไม่ใช่เรื่องที่มีความรุนแรงต่ออารมณ์ ความรู้สึก เราควรเริ่มจากหมวก สีขาว เพื่อให้มีการสะสมข้อมูลต่าง ๆ หลังจากหมวกสีขาว เราสามารถใช้หมวกสีเขียวในการสร้างทางเลือก ซึ่งต่อมาทางเลือกแต่ละทางจะได้รับการประเมินจากหมวกสีเหลือง และตามมาด้วยสีดำ ซึ่งทำให้เราสามารถเลือกทางเลือกใดทางหนึ่งออกมาได้ หลังจากนั้นประเมินทางเลือกนั้นอีกครั้งด้วยหมวกสีดำและตามด้วยหมวกสีแดง

ความแตกต่างของการจัดลำดับขั้นของการใช้เทคนิคการคิดแบบหมวกหกใบตามประเภทของการคิด ดังตัวอย่าง

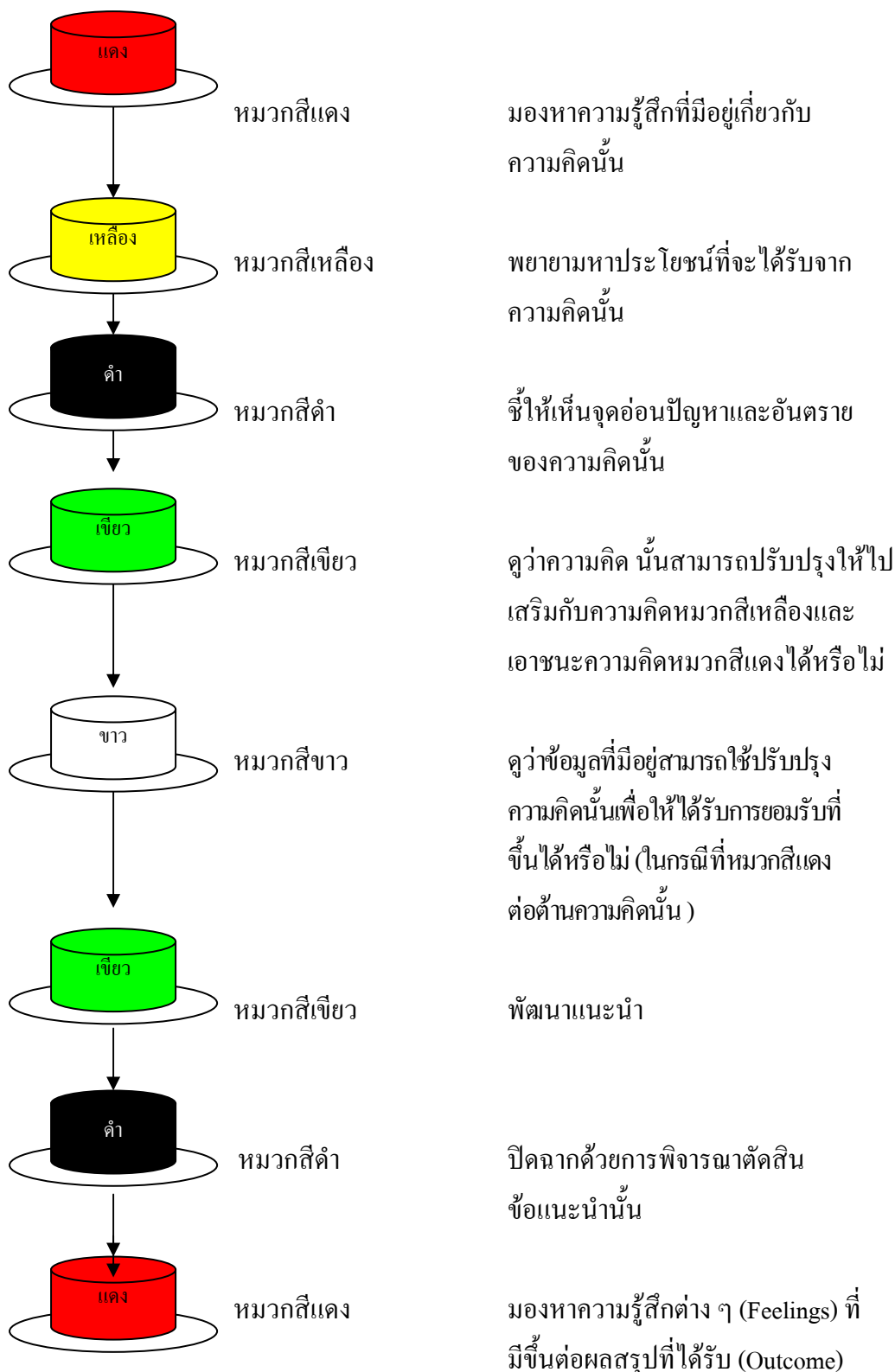
การค้นหาคำความคิด (Seeking and idea)

ลำดับขั้นตอนการใช้หมวกสีต่าง ๆ อาจจัดได้ ดังนี้

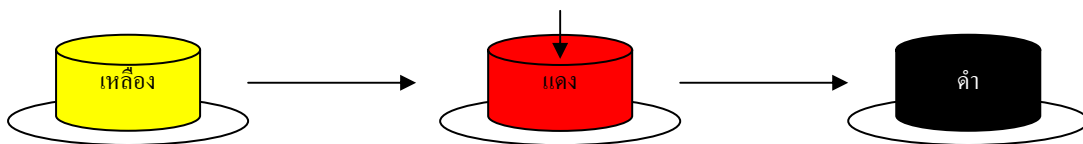
การสนองต่อความคิด (Reacting to an idea)

ลำดับขั้นตอนการใช้หมวกสีต่าง ๆ อาจจัดได้ ดังนี้

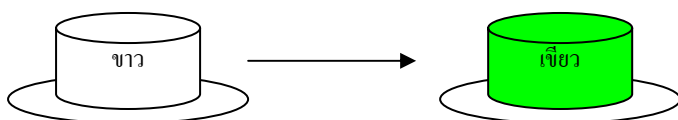
ขั้นตอนรวบรัด (Short sequences)

ลำดับขั้นตอนรวบรัดแต่ละแบบ ถูกใช้เพื่อจุดมุ่งหมายต่าง ๆ กัน เช่น

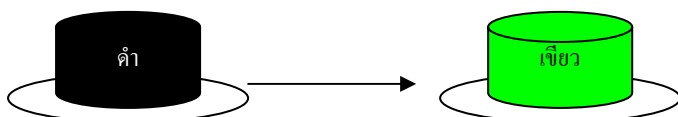
หมวกสีเหลือง / ดำ / แดง

เพื่อประเมินความคิดอย่างรวดเร็ว

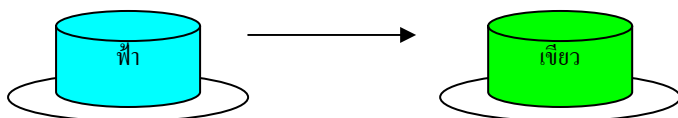
หมวกสีขาว / เขียว

เพื่อสร้างความคิดต่าง ๆ ขึ้นมา

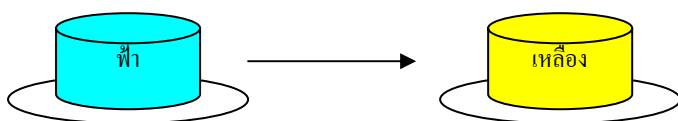
หมวกดำ / เขียว

เพื่อปรับปรุงความคิดนั้นเพื่อให้ได้รับการยอมรับที่ดีขึ้น

หมวกฟ้า / เขียว

เพื่อสรุปและแสดงทางเลือกต่าง ๆ

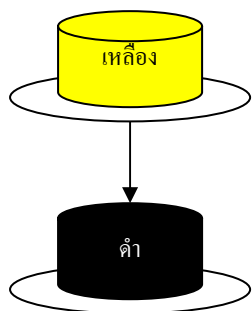

หมวกฟ้า / เหลือง

เพื่อดูว่าการคิดนั้นได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรขึ้นบ้างหรือไม่

การประเมินผล (Evaluation)

เป็นการฝึกให้ผู้เรียนคิดทั้งทางบวกและทางลบก่อนที่จะคิดตัดสินใจ เช่น ให้ผู้เรียนประเมินผลงานของเพื่อน

หมวดสีเหลือง

งานชิ้นนี้มีประโยชน์และคุณค่าอย่างไรบ้าง

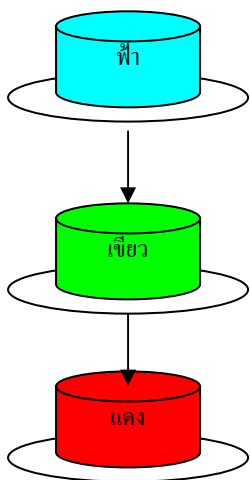
หมวดสีดำ

งานชิ้นนี้มีข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง

เมื่อมีข้อมูลทั้งด้านบวกและลบจึงตัดสินใจ

การออกแบบ (Design)

ในการมอบหมายให้ผู้เรียนออกแบบชิ้นงาน ให้ผู้เรียนคิดตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

หมวดสีฟ้า

งานที่ต้องออกแบบมีอะไรบ้าง

หมวดสีเขียว

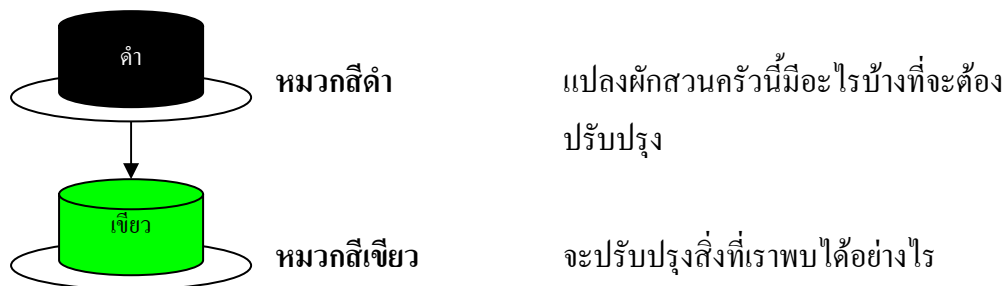
แต่ละงานจะมีแบบอย่างไร

หมวดสีแดง

เรามีความรู้สึกอย่างไรในแต่ละแบบ

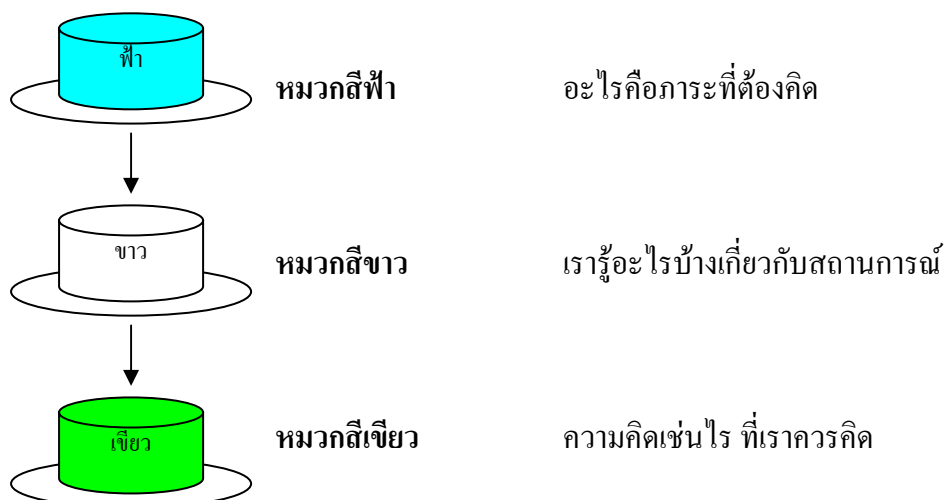
การปรับปรุง (Improvement)

การฝึกให้ผู้เรียนได้มีการปรับปรุงงาน จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น ให้ผู้เรียนปรับปรุงแปลงผักสวนครัวของตน

ความคิดเริ่มแรก (First ideas)

สิ่งแรกที่ต้องคิดเป็นการเริ่มต้นขั้นตอนของการคิดทั้งหมด ซึ่งในขั้นตอนแรกใช้หมวกสีฟ้า บอกรงานที่ต้องการทำให้ชัดเจน แล้วให้หมวกสีขาว รวบรวมข้อมูล และหมวกสีเขียว ค้นหาแนวความคิดใหม่ๆ ที่เป็นไปได้ หรือการให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

ลำดับขั้นตอนของเทคนิคการคิดหมวกหกใบ สรุปได้ว่า เทคนิคการคิดหมวกหกใบสามารถใช้ได้ครั้งละใบในระหว่างการคิด อาจเป็นการใช้แบบครั้งคราว หรือการใช้อย่างเป็นระบบ ซึ่งต้องมีการจัดลำดับขั้นตอนของการใช้หมวก เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำความคิดไปสู่ประเภทของการคิดที่ต้องการ

1.6 ประโยชน์ของเทคนิคการคิดหมวกหกใบ

เทคนิคการคิดหมวกหกใบ (เดอ โบโน. 1992 : 11) มีประโยชน์ดังนี้

1.6.1 ง่ายต่อการเรียนรู้และการใช้ และเป็นการกระตุ้นความสนใจที่ดี การใช้หมวกจริงหรือภาพหมวกและสีต่างกัน มีส่วนช่วยอย่างมาก

1.6.2 ทำให้เหลือเวลาสำหรับความคิดสร้างสรรค์อย่างแท้จริง

1.6.3 ยินยอมให้แสดงออกในที่ประชุมได้อย่างถูกต้องเปิดเผยซึ่งความรู้สึก หรือสัญชาตญาณ โดยไม่ต้องเกรงใจว่าจะไม่เหมาะสมแต่อย่างใด

1.6.4 ทำให้สามารถคิดแบบใดแบบหนึ่งในเวลาหนึ่งได้อย่างเต็มที่ โดยไม่สับสนปนเปื้อนกับความคิดของหมวกสีอื่นในเวลาเดียวกัน

1.6.5 ทำให้สามารถเปลี่ยนแบบความคิดได้ง่ายและตรงไปตรงมาโดยไม่ล่วงเกินใครด้วยการเปลี่ยนสีหมวก

1.6.6 ทำให้ผู้ร่วมประชุมหรือผู้ร่วมอภิปรายสามารถระดมความคิดได้ทุกคนสามารถใช้หมวกแต่ละสีได้ครบทุกสี แทนที่จะคิดแต่เพียงสีเดียวด้านเดียวตามปกติ

1.6.7 เป็นการแยกทิวอกไป และปล่อยความคิดให้มีอิสรภาพที่จะคิดได้อย่างเต็มที่

1.6.8 ทำให้สามารถจัดลำดับการระดมความคิดให้เหมาะสมที่สุดกับหัวข้อ หรือประเด็นของการคิด

1.6.9 ป้องกันมิให้เกิดการโต้เถียงกันไปมาในที่ประชุม เพื่อฝ่ายต่าง ๆ จะได้สามารถร่วมกันคิดอย่างสร้างสรรค์

1.6.10 ทำให้การระดมสมองในการคิด เพื่อผลิตผลงานออกมาดีขึ้น

นอกจากนี้ ทิศนา ขัมมณี (2540 : 242) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของเทคนิคการคิดหมวกหกใบว่า เป็นการพัฒนาความคิดของผู้เรียนได้อย่างไม่จำกัดเชื้อชาติ และวัฒนธรรม สามารถนำไปใช้ได้ง่าย เนื่องจากไม่มีความซับซ้อน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้พยายามคิด ซึ่งเป็นการคิดอย่างรอบด้าน คิดทั้งจุดดี จุดด้อย จุดที่น่าสนใจ ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ แทนที่จะยึดติดอยู่กับความคิดเพียงด้านเดียว หรือรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

สรุปได้ว่า เทคนิคการคิดหมวกหกใบเป็นวิธีที่ง่าย เป็นการคิดอย่างรอบด้านในเวลาหนึ่ง ๆ ได้เต็มที่ และเป็นการสร้างกฎระเบียบในการใช้ความคิดร่วมกันระหว่างคนหลายคนโดยใช้สีของหมวก

1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เทคนิคการคิดหมวกหกใบและการจัดหมวกแทนประเภทการคิดที่ต่างกันกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีจุดเน้นในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ เน้นกระบวนการคิดและการแก้ปัญหา โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 13) โดยเฉพาะ การสอนให้ผู้เรียน ได้พัฒนากระบวนการคิดนั้นมีความเหมาะสมกับสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เนื่องจากการคิดเป็นปฏิกริยาของจิตมนุษย์ ซึ่งช่วยให้แต่ละคนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม และยังช่วยให้แต่ละคนเกิดความพยายามและสัมฤทธิ์ผลในจุดหมาย ที่ต้องการ (Siturm. 1974 : 1)

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีเป้าหมายในการศึกษา คือ การเตรียมพลเมืองที่ดี รู้จักวิเคราะห์ปัญหาของเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ตลอดจนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของบ้านเมืองทั้งในระดับชุมชน ประเทศและโลก โดยธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษาจะเต็มไปด้วยประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องการใช้การคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีเหตุผลในการตัดสินใจ สามารถป้องกันปัญหาและแก้ปัญหา มีข้อมูล มีหลักฐานมายืนยันในการสรุปปัญหานั้นได้อย่างถูกต้อง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดนั้น ต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในทักษะของการคิด อันเป็นการทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดแก้ปัญหา โดยใช้วิธีการและขั้นตอนจนติดเป็นนิสัย เมื่อประสบกับปัญหาใด ๆ ในภายหน้าก็จะไม่ตกใจจนเกินไป แต่สามารถระลึกถึงวิธีการและขั้นตอนการคิดได้ และสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ (สาโรช บัวศรี. 2532 : 10) ในแต่ละขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะต้องใช้การคิดเป็นองค์ประกอบ ซึ่งผู้เรียนมักจะนำความรู้สึกของตนเอง หรือมีการคิดในแบบใดแบบหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้อง ทำให้ไม่มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จึงทำให้การแยกแยะ การสืบค้น หาสาเหตุ เสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาไม่ตรงกับสภาพของปัญหา จึงทำให้แก้ปัญหาหรือการคิดได้ไม่ตรงจุดที่ต้องการและไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

การให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดแก้ปัญหาให้ได้ผลดีนั้น ต้องจัดอุปสรรคที่สำคัญของการคิดในแต่ละบุคคล ที่มักจะยึดติดกับการคิดแบบใดแบบหนึ่ง กล่าวคือ มีการคิดหลายแบบปนเปในเวลาเดียวกัน เช่น อารมณ์ ความรู้สึก ข้อมูลข่าวสาร เหตุผล ความหวัง และความคิดสร้างสรรค์ จึงเปรียบ

เหมือนเราพยายามเลี้ยงลูกบอลหลายลูกไปพร้อมกัน (เดอ โบโน, 1992 : 4) ดังนั้นแนวคิดที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดแบบเดียวในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ สามารถแยกอารมณ์ ความรู้สึกออกจากเหตุผล แยกความคิดริเริ่มออกจากข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น แนวคิดดังกล่าวก็คือ เทคนิคการคิดหมวกหกใบ ซึ่งเป็นแนวทางส่งเสริมให้บุคคลไม่ยึดติดกับความคิดแบบใดแบบหนึ่ง แต่จะช่วยให้รู้จักการคิดอย่างรอบด้าน สามารถที่จะคิดได้หลายแบบในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยใช้สีของหมวกที่ต่างกันแทนประเภทของการคิดแต่ละแบบ การสวมหมวกเพียงใบหนึ่งจากหกใบเป็นการจำกัดให้คิดเพียงครั้งละแบบ การเปลี่ยนสีของหมวกเป็นการเปลี่ยนรูปแบบของการคิด และสามารถใช้ความคิดแต่ละแบบมาเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และการปฏิบัติในการแก้ปัญหาพร้อมกันนั้นการคิดในแต่ละแบบหรือหมวกแต่ละสีเป็นตัวชี้แนะและควบคุมการคิดได้เป็นอย่างดี จนสามารถใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้เหมาะสม

จากแนวคิดของเทคนิคการคิดหมวกหกใบและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นผู้วิจัย จึงได้นำแนวคิดของหมวกหกใบ ซึ่งหมายถึง การคิดหกแบบ ได้แก่ การคิดหาข้อเท็จจริง ข้อมูลการคิดจากความรู้สึก อารมณ์ การคิดหาข้อดี จุดเด่น การคิดหาข้อเสีย จุดด้อย การคิดหาแนวทางใหม่ ๆ และความคิดสร้างสรรค์ และการควบคุม การกระตุ้น และการสรุปการคิดมาประยุกต์ใช้กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา โดยในขั้นตอนของการเรียน การสอนจะนำหลักการของเทคนิคการคิดหมวกหกใบ มาจัดระบบการคิดของผู้เรียนในขณะที่ผู้เรียนใช้ในการคิดของหมวกสีใดก็ตาม นั้นหมายถึงต้องการให้ผู้เรียนคิดตามสีของหมวก และ ทุกคนในกลุ่มต้องคิดไปในทิศทางเดียวกัน มุ่งไปที่เนื้อหา ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด เพื่อให้บุคคล ไม่ยึดติดกับความคิดแบบใดแบบหนึ่ง สามารถที่จะคิดอย่างรอบด้าน คิดได้หลายแบบในสถานการณ์ต่าง ๆ ช่วยให้ผู้เรียนแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง โดยมีขั้นตอนการสอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียม

แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน โดยวิธีการนับเลข หมายเลขเดียวกันให้อยู่กลุ่มเดียวกัน แต่ละกลุ่มเลือกหัวหน้ากลุ่ม เลขานุการ และผู้รายงาน ครูอธิบายบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มและแจ้งจุดประสงค์การเรียนให้นักเรียนทราบ (เมื่อจบบทเรียนจะมีการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มทุกครั้ง)

2. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ใช้ภาพ แผนภูมิ เกม และวีดิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา นำมาสนทนาซักถาม

3. ขั้นดำเนินการสอน

3.1 ขั้นรวบรวมข้อมูล โดยใช้หมวกสีขาว

3.1.1 ครูเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา โดยใช้กรณีตัวอย่าง

3.1.2 นักเรียนแต่ละคนใช้หมวกสีขา รวบรวมข้อมูลจากการศึกษากรณีตัวอย่าง

3.2 ขั้นกำหนดปัญหา โดยใช้หมวกสีฟ้า

นักเรียนแต่ละคนใช้หมวกสีฟ้า สรุปปัญหาที่พบจากการศึกษากรณีตัวอย่าง แล้วบันทึกลงในแบบบันทึกรายบุคคล

3.3 ขั้นเสนอทางเลือก โดยใช้หมวกสีเขียว

นักเรียนแต่ละคนศึกษาเอกสารประกอบการเรียนแล้วใช้หมวกสีเขียวเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นทางเลือกหลากหลาย และเป็นทางเลือกที่เป็นไปได้ แล้วบันทึกลงในแบบบันทึกรายบุคคล

3.4 ขั้นตัดสินใจเลือกทางเลือก โดยใช้หมวกสีเหลือง หมวกสีดำ และหมวกสีแดง

3.4.1 นักเรียนแต่ละกลุ่มอภิปรายทางเลือกของนักเรียนแต่ละคน โดยใช้หมวกสีเหลือง บอกข้อดี ประโยชน์ คุณค่า เหตุผลในการยอมรับ เพื่อเป็นการประเมินทางเลือก และใช้หมวกสีดำ บอกข้อด้อย ข้อบกพร่อง ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เหตุผลในการปฏิเสธ เพื่อเป็นการประเมินทางเลือกในแง่ลบของทางเลือกในแต่ละวิธี เลขานุการบันทึกลงในแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม

3.4.2 นักเรียนแต่ละกลุ่มตัดสินใจเลือกทางเลือกที่สมาชิกกลุ่มเห็นว่าเหมาะสมที่สุด แล้วใช้หมวกสีแดง ถามความรู้สึกต่าง ๆ ของสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับทางเลือกที่ตัดสินใจ เลขานุการบันทึกลงในแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม

3.5 ขั้นวางแผนและกำหนดขั้นตอนปฏิบัติ โดยใช้หมวกสีฟ้า

นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายโดยใช้หมวกสีฟ้า นำทางเลือกที่ตัดสินใจในขั้นที่ 3.4.2 มาวางแผน กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ เลขานุการบันทึกลงในแบบการเขียนโครงการ

4. ขั้นสรุป

4.1 ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมารายงานตามประเด็นที่กำหนดในบัตรกำหนดงาน

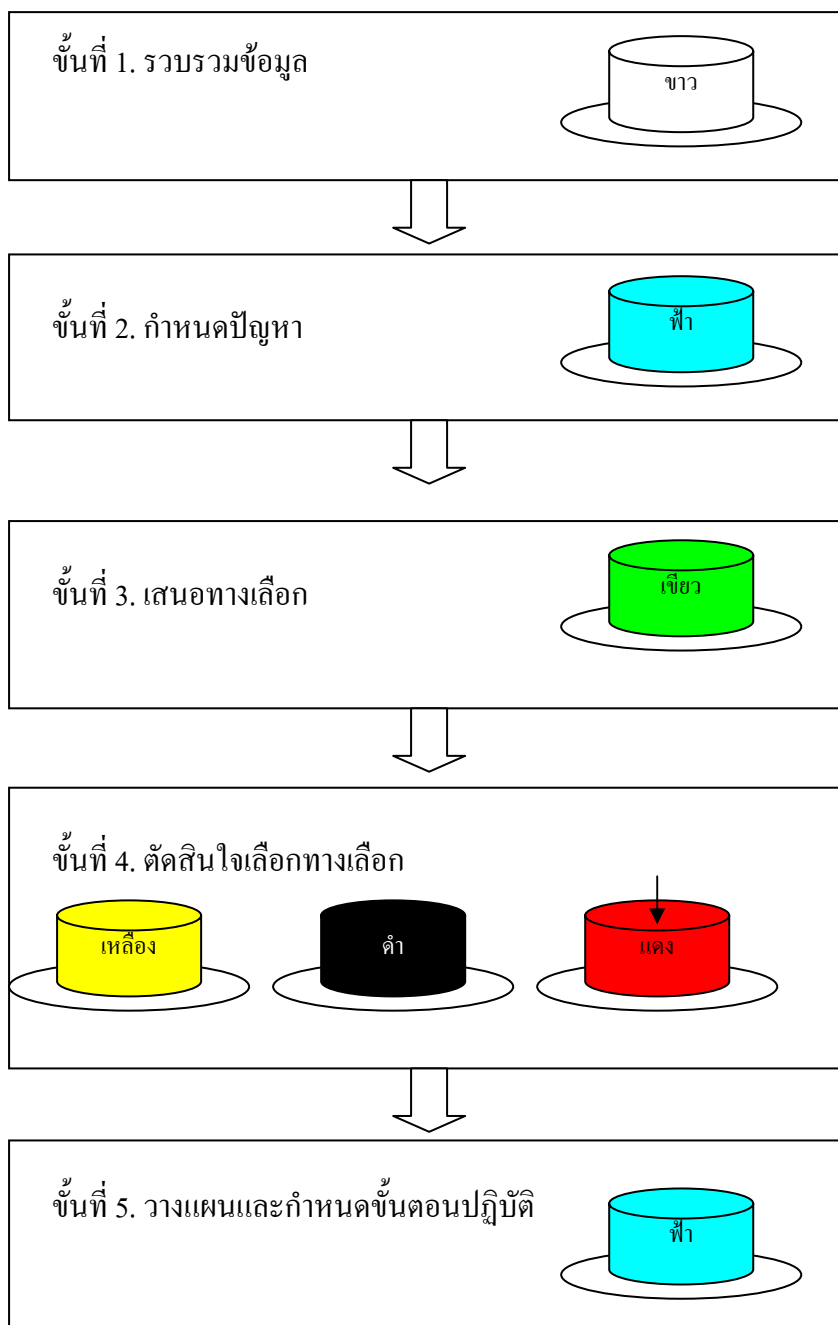
4.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปจากรายงานของแต่ละกลุ่ม พร้อมสรุปสาระสำคัญจากบทเรียนและครูเพิ่มเติมในประเด็นที่บกพร่องให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

5. ขั้นประเมินผล

ครูวัดและประเมินผล จากการตอบคำถามของนักเรียน การเสนอรายงาน การตรวจใบงาน และการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน

ดั่งภาพประกอบ 3 แสดงขั้นตอนการสอนโดยใช้เทคนิคการคิดหมวกหกใบ และ ภาพประกอบ 4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา และ เทคนิคการคิดหมวกหกใบ ดังนี้

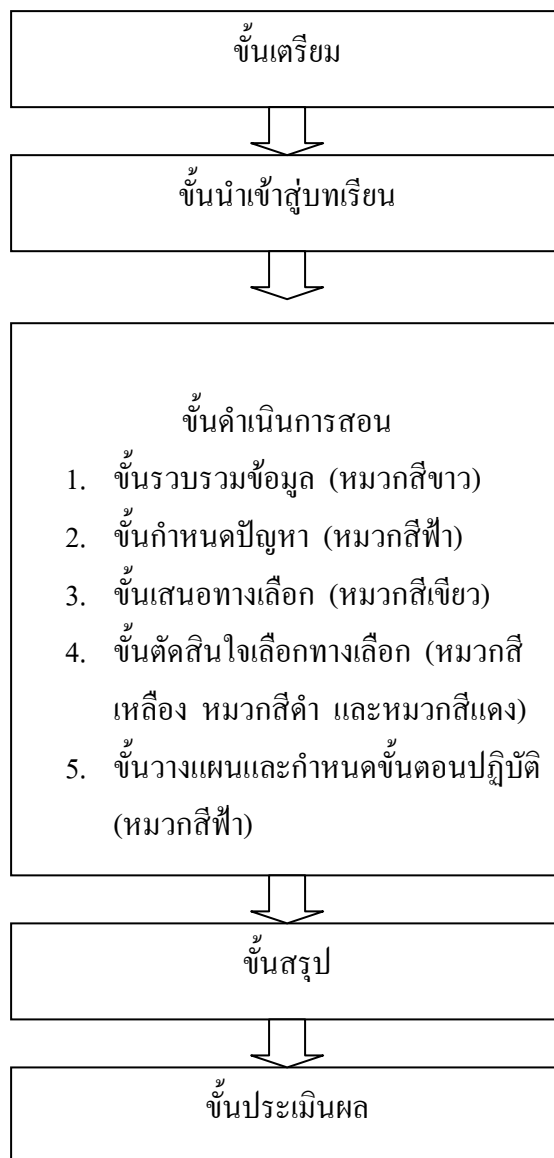
ขั้นตอนการสอน โดยใช้เทคนิคการคิดหมวกหกใบ

ภาพประกอบ 3 ขั้นตอนการสอน โดยใช้เทคนิคการคิดหมวกหกใบ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยใช้เทคนิคการคิดหมวก

หกใบ

ภาพประกอบ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
วิชาสังคมศึกษาและเทคนิคการคิดหมวกหกใบ

ที่มา : บังอร พรหมณ์ฤกษ์. 2544 : 39

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนแบบซินดิเคท

2.1 ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบซินดิเคท

การสอนแบบซินดิเคทเป็นวิธีการที่วิวัฒนาการมาจากการประชุมนายทหารชั้นผู้ใหญ่ของกองทัพอังกฤษ ในปี พ.ศ.2498 กลุ่มเจ้าของโรงเรียนอุตสาหกรรมอังกฤษได้ร่วมกันจัดตั้งสถาบันการฝึกอบรมขึ้น เพื่อหามาตรการบริหารงานอุตสาหกรรมของอังกฤษ ซึ่งต่อมาเรียกชื่อว่าวิทยาลัยการบริหารของประเทศอังกฤษ วิทยาลัยแห่งนี้ได้ใช้วิธีการประชุมของกองทัพอังกฤษคือ ให้ผู้เข้าอบรมประชุมพิจารณาแก้ปัญหาเป็นหลักสำคัญ ต่อมาการประชุมแบบนี้ได้แพร่หลายในประเทศอุตสาหกรรม สำหรับการประชุมแบบซินดิเคท ในประเทศไทยนั้นได้เริ่มที่สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์โดยใช้กับการอบรมของสำนักฝึกอบรม

ในด้านการสอนแบบซินดิเคทของประเทศไทย ได้เริ่มที่หน่วยพัฒนาคณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อคณาจารย์กลุ่มหนึ่งได้เข้าฝึกอบรมเรื่องนี้ที่ประเทศอังกฤษระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม 2518 หลังจากสัมมนา ก็ได้นำมาเผยแพร่และได้รับความสำเร็จ วิจิตร สิ้นศิริ ได้นำการสอนแบบซินดิเคทมาเผยแพร่ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร กับนิสิตปริญญาโท วิชาเอกการมัธยมศึกษา (สุนันทา สายวงศ์. 2544 : 30)

2.2 ความหมายของการสอนแบบซินดิเคท

วิธีการสอนแบบซินดิเคทเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น และช่วยสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้สอนและผู้เรียนให้ดีขึ้น พันธณี วิหคโต (2533 : 70-71) ได้กล่าวถึงการสอนแบบซินดิเคทไว้ว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับชั้นเรียนประมาณ 30 คน ผู้สอนจะแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย เรียกว่า “Subgroups หรือ Syndicate” สมาชิกของกลุ่มย่อยนี้จะมีประมาณ 4-6 คน ผู้สอนจะมอบงานชิ้นหนึ่งให้แก่แต่ละกลุ่ม เพื่อปฏิบัติงานร่วมกัน งานชิ้นหนึ่งๆ จะประกอบด้วยกรณีตัวอย่างและปัญหา 2-4 ปัญหา มีเอกสารอ้างอิงหลายฉบับที่ต้องอ่านเพื่อประมวลคำตอบสำหรับปัญหานั้นๆ หรือผู้สอนอาจให้บัตรคำสั่งเพื่อแนะนำหนังสือหรือเอกสารที่ผู้เรียนจะสามารถค้นคว้าได้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับหัวข้อนั้นก็ได้อีก และแบ่งออกให้ชัดเจนว่าเป็นส่วนไหนหรือตอนใดของหนังสือดังกล่าว กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มจะต้องเขียนรายงานร่วมกันฉบับหนึ่ง การเสนอรายงานของกลุ่มจะมีผู้แทนกลุ่มออกมาเสนอรายงานของกลุ่มต่อผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น ผู้สอนจะสรุปรายงานของกลุ่มต่างๆ รวบรวมและแก้ไขให้สมบูรณ์ แล้วมีการบรรยายทั้งชั้นเพื่ออภิปรายปัญหาดังกล่าวร่วมกัน

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่าการสอนแบบซินดิเคท (Syndicate) หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอนที่แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มและให้ศึกษาจากบัตรกำหนดงาน ซึ่งมีข้อกำหนดให้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้และวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากกรณีตัวอย่าง แล้วร่วมกันอภิปรายเพื่อแก้ปัญหา

โดยครูเตรียมเอกสารหรือหนังสือประกอบการค้นคว้าให้ แล้วแต่ละกลุ่มเขียนรายงานเพื่ออภิปรายปัญหาร่วมกันอีกครั้ง

2.3 ขั้นตอนของการสอนแบบซินดิเคท

พันธณี วิหคโต (2533 : 70-71) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการสอนแบบซินดิเคท มีดังนี้

2.3.1 ครูแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย 4-5 กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มมีสมาชิก 4-6 คน การแบ่งกลุ่มนี้อาจใช้วิธีการให้ผู้เรียนเข้ากลุ่มตามสมัครใจ หรือการใช้การนับหมายเลขผู้ใดนับเลขใดก็ให้รวมอยู่ในกลุ่มนั้นก็

2.3.2 ครูมอบหมายงานชิ้นหนึ่งให้แต่ละกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่มจะทำงานร่วมกัน งานที่แต่ละกลุ่มได้รับนั้นประกอบด้วย

บัตรคำสั่ง

กรณีตัวอย่างและปัญหา 2-4 ปัญหา

เอกสารอ้างอิงที่ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มอ่านเพื่อศึกษาเป็นแนวทางหาคำตอบหรือตอบปัญหาจากกรณีตัวอย่าง เอกสารอ้างอิงนี้จะต้องมีหลายฉบับและเพียงพอสำหรับสมาชิก เมื่อสมาชิกแต่ละคนรับไปแล้วจะต้องสรุปประเด็นและหาคำตอบออกมาให้ได้

ครูอาจจะให้รายชื่อหนังสือหรือเอกสารที่ผู้เรียนสามารถไปศึกษา ค้นคว้าอย่างกว้างขวางเพื่อหาคำตอบในหัวข้อที่ให้ไปก็ได้ แต่จะต้องบ่งบอกลงไปให้แน่ชัดว่าเป็นตอนใด หน้าไหนถึงหน้าไหนของหนังสือเล่มใด และอาจไปค้นคว้าหาอ่านที่ไหนอีกก็ได้

2.3.3 เมื่อผู้เรียนแต่ละกลุ่มได้รับปัญหา เอกสารอ้างอิงหรือรายชื่อหนังสือแล้ว สมาชิกของแต่ละกลุ่มจะต้องร่วมกันศึกษาค้นคว้า อภิปรายและแลกเปลี่ยนความเห็นและเขียนเป็นรายงานร่วมกันออกมาอย่างน้อยหนึ่งฉบับ

2.3.4 ผู้แทนของแต่ละกลุ่มเสนอรายงานต่อครูและเพื่อนร่วมชั้น

2.3.5 ครูสรุปรายงานของกลุ่มต่าง ๆ และให้คำแนะนำ

2.3.6 ครูบรรยายทั้งชั้น เพื่ออภิปรายปัญหาร่วมกันอีกครั้ง

การสอนแบบซินดิเคทในการวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียม

แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน โดยการนับเลข แต่ละกลุ่มเลือกประธานและเลขานุการ ครูอธิบายหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม และเมื่อจบบทเรียนแต่ละเรื่องจะมีการเปลี่ยนหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มทุกครั้ง

2. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

ใช้ภาพ แผนภูมิ เกม และวิดีโอที่เกี่ยวข้อกับเนื้อหา นำมาสนทนาซักถาม

3. ขั้นดำเนินการสอน

3.1 ขั้นมอบหมายงาน ครูมอบหมายงานจากบัตรกำหนดงาน เพื่อให้ให้นักเรียนในกลุ่ม ปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบภายในกลุ่ม ซึ่งบัตรกำหนดงาน ประกอบด้วย กรณีตัวอย่าง

ประเด็นปัญหาจากกรณีตัวอย่าง

เอกสารประกอบการเรียนหรือ รายชื่อหนังสืออ้างอิงที่ให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้า

3.2 ขั้นวิเคราะห์ปัญหา นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาประเด็นปัญหาตามที่กำหนดในบัตร กำหนดงาน

3.3 ขั้นอภิปรายปัญหา นักเรียนแต่ละกลุ่มอภิปรายเพื่อหาวิธีแก้ปัญหา

3.4 ขั้นเสนองาน นักเรียนแต่ละกลุ่มสรุปผลการอภิปรายเป็นคำตอบของปัญหาจาก กรณีตัวอย่าง เขียนเป็นรายงานกลุ่ม ส่งตัวแทนกลุ่มรายงานหน้าชั้นที่ละกลุ่ม และเปิดโอกาสให้ นักเรียนกลุ่มอื่นได้ซักถาม

3.5 ขั้นสรุป

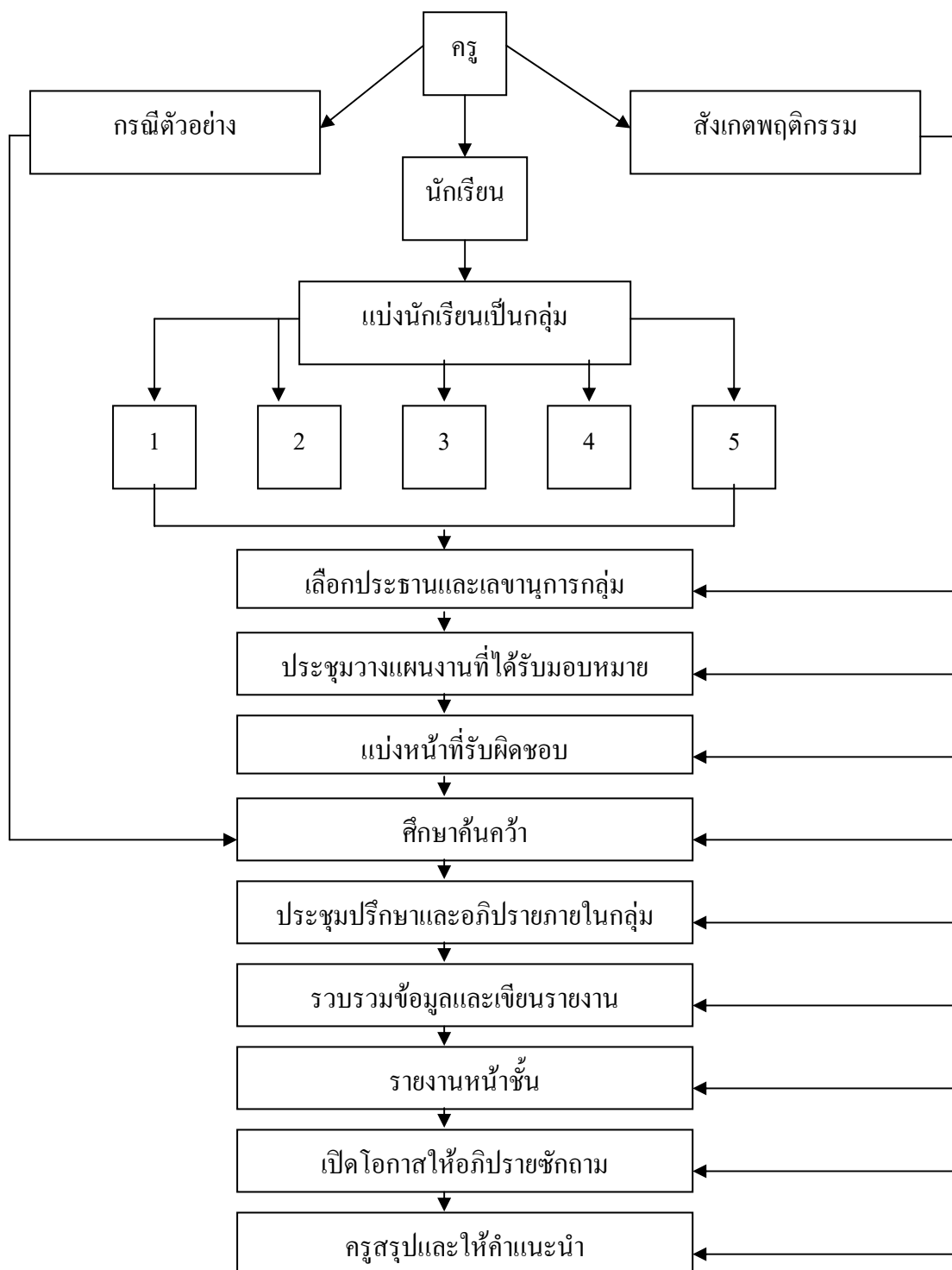
3.5.1 ครูสรุปรายงานของแต่ละกลุ่ม และให้คำแนะนำเพิ่มเติมในประเด็นสำคัญ ที่นักเรียนไม่ได้กล่าวถึง

3.5.2 ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายปัญหาอีกครั้ง และสรุปสาระสำคัญจาก บทเรียน

4. ขั้นวัดและประเมินผล

ครูวัดและประเมินผลโดยพิจารณา การรายงานของแต่ละกลุ่มและการสังเกตพฤติกรรม การทำงานกลุ่มของนักเรียน การตอบคำถาม และการตรวจรายงาน

จากลักษณะและขั้นตอนดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 ลักษณะและขั้นตอนในการสอนแบบซินดิเคท

2.4 บทบาทของครูในการสอนแบบซินดิเคท

ประอรรถัน วัจนะรัตน์ (2536 : 34) กล่าวว่า การสอนแบบซินดิเคทจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การเตรียมเอกสาร การกำหนดกรณีตัวอย่างและปัญหาที่ครูใช้สอน ผู้เรียนเพื่อทำกิจกรรมและศึกษาค้นคว้า กิจกรรมของครูที่ต้องจัดเตรียมประกอบด้วย

2.4.1 กรณีตัวอย่าง และปัญหาที่จะให้ผู้เรียนศึกษาตอบปัญหา เพื่อหาข้อยุติกรณีตัวอย่างหรือปัญหาดังกล่าวนี้ไม่ควรหาคำตอบที่ได้จากเอกสารเพียงฉบับเดียว ต้องอาศัยความรู้รอบด้านมาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อหาคำตอบออกมาให้ได้

2.4.2 เอกสารวิชาการ รายชื่อหนังสือหรือตำราต้องเตรียมไว้ให้พอเพียงแก่สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่จะศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ได้ความรู้และแนวคิดอย่างกว้างขวาง ถ้าเป็นกรณีตัวอย่างจะต้องให้ความคิดเห็นไม่ทางตรงก็ทางอ้อมแก่ผู้เรียน ถ้าเป็นหนังสือจะต้องกำหนดหรือบ่งบอกไว้ชัดเจนว่า อยู่ไหน ตอนใด เล่มที่เท่าไร

2.4.3 รวบรวมรายงานของแต่ละกลุ่ม สรุป อภิปราย นำไปแก้ไขเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ สรุปรายงาน บรรยาย และอภิปรายร่วมกับผู้เรียนทั้งชั้นอีกครั้งหนึ่ง เป็นการสรุปความรู้ที่ผู้เรียนควรจะได้รับเป็นครั้งสุดท้าย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า บทบาทของครูในการสอนแบบซินดิเคทนั้น ควรให้ความสำคัญในการกำหนดกรณีตัวอย่าง ปัญหาจากกรณีตัวอย่าง ควรเป็นเรื่องที่น่าสนใจและ เหมาะกับสภาพของผู้เรียนและการเตรียมเอกสาร ให้เพียงพอในการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ เป็นกำลังใจเมื่อผู้เรียนมีปัญหา

2.5 กิจกรรมของผู้เรียนในการเรียนแบบซินดิเคท

สุทธิรา พิสิษฐ์กุล (2539 : 30) ได้กล่าวถึงกิจกรรมของผู้เรียนในการสอนแบบซินดิเคท ดังนี้

2.5.1 แบ่งกลุ่ม ฟังคำชี้แจงจากผู้สอน รับเอกสาร กรณีตัวอย่างและปัญหาที่จะศึกษา

2.5.2 จัดแบ่งเอกสารแก่สมาชิกในกลุ่ม ให้สมาชิกศึกษาค้นคว้าหาคำตอบ หรือข้อสรุปจากเอกสารและประสบการณ์ที่สมาชิกแต่ละคนมีอยู่

2.5.3 อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกในกลุ่มจากศึกษาเอกสารจบลงแล้วเพื่อรวบรวมความคิดเห็นนำไปสู่การแก้ปัญหาและหาข้อยุติในการตอบปัญหาที่กำหนดให้ เพื่อเขียนรายงานของกลุ่มจัดทำรายงานของกลุ่ม เพื่อเตรียมให้ตัวแทนของกลุ่มนำเสนอผู้สอนต่อไป เมื่อผู้สอนสรุปรายงานของทุกกลุ่ม และเปิดโอกาสให้อภิปรายครั้งสุดท้าย สมาชิกทุกคนควรร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็น เพื่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนและถูกต้องตรงกันอีกครั้งหนึ่ง

สรุปได้ว่า บทบาทที่สำคัญของผู้เรียนในการเรียนแบบซินดิเคท คือผู้เรียนต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมกลุ่ม หรือการอภิปรายเพื่อแก้ปัญหา ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่สงสัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

2.6 ประโยชน์ของการสอนแบบซินดิเคท

สุนันทา สายวงศ์ (2544 : 35) ได้กล่าวถึงประโยชน์จากการสอนแบบซินดิเคท สรุปได้ดังนี้

- 2.6.1 ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีสิทธิในการอภิปรายเท่ากัน
 - 2.6.2 ส่งเสริมทักษะในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ผู้เรียนรู้จักร่วมมือแสดงความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์ วิจัย และพิจารณาปัญหาด้วยความรอบคอบและมีเหตุผล
 - 2.6.3 เป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ
 - 2.6.4 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักใช้แหล่งวิชาให้เกิดประโยชน์ เช่น ทักษะในการใช้ห้องสมุด
 - 2.6.5 ผู้สอนไม่ผูกขาดในฐานะผู้รู้แต่ผู้เดียว แต่มีบทบาทช่วยเหลือ อธิบาย แนะนำ และยังช่วยให้ครูลดเวลาในขณะที่สอนอีกด้วย
 - 2.6.6 ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการแก้ปัญหาและมีความคิดกว้างขวางในเชิงสหวิทยาการ
 - 2.6.7 ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
 - 2.6.8 ผู้สอนมีโอกาสได้รับข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ว่าการสอนของครูและการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างไร ทำให้เข้าใจปัญหาการเรียนของผู้เรียนได้ดีขึ้น
 - 2.6.9 ผู้เรียนไม่เบื่อหน่ายเพราะมีกิจกรรมให้ผู้เรียนทำหลายอย่างตามความสนใจ ความถนัด ความสามารถ
 - 2.6.10 สร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอน
- จากที่กล่าวมาข้างต้น การสอนแบบซินดิเคทจึงเป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้อภิปรายในกลุ่มเพื่อศึกษากรณีตัวอย่างและปัญหาต่าง ๆ ที่ทางครูกำหนดให้ และนำข้อสรุปนั้นไปเสนอในชั้นเรียน โดยทุกคนในกลุ่มมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน ตลอดจนสามารถเสนอแนวคิดและยอมรับความคิดของสมาชิกภายในกลุ่มย่อยและห้องเรียน จึงเป็นไปตามปรัชญาการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ วิจัย ศึกษาค้นคว้า และทำกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัด และความสามารถ

ตาราง 1 การเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการคิดหมวกหกใบและแบบซินดิเคท

แบบเทคนิคการคิดหมวกหกใบ	แบบซินดิเคท
1. ผู้คิดค้น เอ็ดเวิร์ด เดอโบโน นักการศึกษาประเทศ สหรัฐอเมริกา	1. ผู้คิดค้น กลุ่มเจ้าของโรงเรียนอุตสาหกรรมของ อังกฤษ
2. ความหมายของการเรียนแบบเทคนิคการคิด หมวกหกใบ เป็นวิธีการคิดอย่างมีระบบในการพิจารณา สถานการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏทีละด้าน โดย ใช้สีของหมวกเป็นสัญลักษณ์แทนการคิดห ด้านที่แตกต่างกัน เป็นการให้ผู้เรียนได้คิดรอบ ด้าน คิดทั้งข้อดี ข้อด้อย สิ่งที่น่าสนใจ ความรู้สึก และแนวคิดในการสร้างหรือพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้ เกิดขึ้น	2. ความหมายของการเรียนแบบซินดิเคท เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่แบ่ง นักเรียนเป็นกลุ่มและให้ศึกษาจากบัตรกำหนด งาน ซึ่งมีข้อกำหนดให้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากกรณีตัวอย่าง แล้วร่วมกันอภิปรายเพื่อแก้ปัญหา โดยครูเตรียม เอกสารหรือหนังสือประกอบการค้นคว้าให้ แล้วแต่ละกลุ่มเขียนรายงานเพื่ออภิปรายปัญหา ร่วมกัน
3. ขั้นตอนการสอน	3. ขั้นตอนการสอน
3.1 ขั้นเตรียม แบ่งกลุ่มนักเรียน	3.1 ขั้นเตรียม แบ่งกลุ่มนักเรียน
3.2 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน	3.2 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน
3.3 ขั้นดำเนินการสอน	3.3 ขั้นดำเนินการสอน
ขั้นรวบรวมข้อมูล	ขั้นมอบหมายงาน
ขั้นกำหนดปัญหา	ขั้นวิเคราะห์ปัญหา
ขั้นเสนอทางเลือก	ขั้นอภิปรายปัญหา
ขั้นตัดสินใจเลือกทางเลือก	ขั้นเสนองาน
ขั้นวางแผนและกำหนดขั้นตอนปฏิบัติ	
3.4 ขั้นสรุป	3.4 ขั้นสรุป
3.5 ขั้นประเมินผล	3.5 ขั้นวัดผลและประเมินผล

ตาราง 1 (ต่อ)

แบบเทคนิคการคิดหวมกหกใบ	แบบชินดิเคท
<p>4. บทบาทของครู</p> <p>ผู้สอนจะต้องเตรียมจัดทำใบงานในการสอนแต่ละครั้ง การสอนควรเน้นที่ทักษะหรือหวมกที่ กำลังสอน ทบทวนชื่อของหวมกที่ใช้บ่อยๆ หลีกเลียงความสับสน กำหนดเวลาสั้นๆสำหรับการคิดในแต่ละประเด็น การเรียนการสอนต้อง สนุกสนาน</p>	<p>4.บทบาทของครู</p> <p>ครูให้ความสำคัญในการกำหนดกรณีตัวอย่าง ปัญหาจากกรณีตัวอย่าง ควรเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และเหมาะกับสภาพของผู้เรียน ต้องจัดเตรียม เอกสารให้เพียงพอในการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำเป็นกำลังใจ เมื่อผู้เรียนมีปัญหา</p>
<p>5. บทบาทของนักเรียน</p> <p>5.1 แบ่งกลุ่ม รับฟังคำชี้แจง รับเอกสาร</p> <p>5.2 ผู้เรียนใช้หวมกสีขาวรวบรวมข้อมูลจาก การศึกษากรณีตัวอย่าง ใช้หวมกสีฟ้าสรุปปัญหา ที่พบจากการศึกษากรณีตัวอย่าง ใช้หวมกสีเขียว เสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา ใช้หวมกสี เหลือง หวมกสีดำและหวมกสีแดง ตัดสินใจ เลือกทางเลือก</p> <p>5.3 นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปราย กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ แล้วบันทึกลงในแบบ บันทึก</p>	<p>5. บทบาทของนักเรียน</p> <p>5.1 แบ่งกลุ่มฟังคำชี้แจง รับเอกสาร กรณี ตัวอย่าง</p> <p>5.2 ศึกษาค้นคว้าหาคำตอบหรือข้อสรุปจาก เอกสารและประสบการณ์</p> <p>5.3 อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง สมาชิกในกลุ่ม รวบรวมความคิดเห็นในการ ตอบปัญหาแล้วเขียนรายงาน</p>
<p>6. องค์ประกอบในการจัดการเรียนรู้</p> <p>6.1 กลุ่มนักเรียน</p> <p>6.2 บัตรกำหนดงาน กรณีตัวอย่าง ใบงาน ใบ ความรู้ แบบบันทึกงานรายบุคคล แบบบันทึก งานกลุ่ม</p> <p>6.3 หวมก 6 สี คือ หวมกสีขาว หวมกสีฟ้า หวมกสีเขียว หวมกสีเหลือง หวมกสีดำ และ หวมกสีแดง</p>	<p>6. องค์ประกอบในการจัดการเรียนรู้</p> <p>6.1 กลุ่มนักเรียน</p> <p>6.2 บัตรคำสั่ง กรณีตัวอย่าง เอกสาร ประกอบการค้นคว้า ใบความรู้ หนังสืออ่าน เพิ่มเติม</p> <p>6.3 แบบการเขียนรายงาน</p>

ตาราง 1 ต่อ

แบบเทคนิคการคิดหวมกหกโบ	แบบซินดิเคท
7. จุดเด่น	7. จุดเด่น
7.1 สามารถนำไปใช้ได้ง่าย	7.1 เป็นการเรียนจากการศึกษากรณีตัวอย่าง ถ้าหากได้ตัวอย่างดี ตั้งปัญหาได้ตรงประเด็น
7.2 ใช้ระดมความคิดได้ทุกคน	ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ ดี
7.3 เป็นการคิดรอบด้าน โดยใช้สีของหวมก กิดทั้งจุดดี จุดด้อย จุดที่น่าสนใจ มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์	มาก
7.4 ยอมรับข้อเสนอและร่วมกันเสนอแนวทาง ในการแก้ปัญหา	7.2 ใช้ความรู้รอบด้านจากทุกคนในการ แก้ปัญหา ได้เรียนรู้จากเพื่อนๆจากการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิด
7.5 สามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาต่างๆ ที่พบในชีวิตประจำวันได้	7.3 ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักหน้าที่และความ รับผิดชอบ
7.6 ผู้เรียนมีความสุขสนุกสนานในการเรียน	7.4 ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้แหล่งเรียนรู้ให้เป็น ประโยชน์
7.7 ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีภายในกลุ่ม	7.5 มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีภายในกลุ่ม
7.8 มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเองใน การทำงานกลุ่ม	7.6 สร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้เรียน กับครูผู้สอน

จากตารางสรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการคิดหวมกหกโบ มีจุดเด่นคือ สามารถนำไปใช้ได้ง่าย ไม่มีความซับซ้อน เป็นการคิดรอบด้านทั้งจุดดี จุดด้อย จุดที่น่าสนใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นักเรียนเกิดความสุขสนุกสนานในการเรียน ส่วนวิธีการจัดการเรียนรู้แบบ ซินดิเคท มีจุดเด่นคือ เป็นการเรียนจากการศึกษากรณีตัวอย่าง ใช้แหล่งความรู้และประสบการณ์ ของสมาชิก ในกลุ่มมาใช้ให้เป็นประโยชน์

3. แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเอง

3.1 ความหมายของความรับผิดชอบต่อตนเอง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2541 : 121) ได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 ด้าน โดยสรุปได้ คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง และความรับผิดชอบต่อสังคม

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง รู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติหน้าที่ให้ลุล่วงอย่างดีที่สุด โดยทำงานในหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพและทันเวลากำหนด ฝึกให้เป็นคนตรงต่อเวลาอยู่เป็นนิจ

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง รู้จักฐานะและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อสังคม ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม โดยให้ตระหนักและยอมรับว่าประโยชน์จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดประโยชน์ส่วนรวม ไม่ละเลยที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตน และการกระทำในสิ่งที่จะรักษาหรือยังให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

ไชยรัตน์ ปราณี (2531 : 54-55) กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อตนเองว่า หมายถึง การรับรู้บทบาทของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิดอะไรถูก ยอมรับผลการกระทำของตนเองทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ฉะนั้น บุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองย่อมไตร่ตรองรอบคอบก่อนว่าสิ่งที่ตนกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

ภัทรา อรุณมีศรี (2533 : 4-5) ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อตนเองว่า หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมต่อไปนี้ คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เอาใจใส่ต่อสุขภาพอนามัยของตนเอง ดูแลรักษาเครื่องใช้ส่วนตัวให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและอยู่ในสภาพดี

กรมการศาสนา (2535 : 108-111) กล่าวว่าความรับผิดชอบต่อตนเอง คือความรับผิดชอบทางกาย ความรับผิดชอบทางใจ ความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจและความรับผิดชอบทางสติปัญญา

จุรีรัตน์ นันทยทวิกุล (2538 : 5) กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อตนเองว่า หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม และละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสม

จินตนา ธนวิบูลย์ชัย (2540 : 96) กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อตนเองว่า หมายถึง การรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองให้สมบูรณ์และปลอดภัยจากอันตราย รู้จักปฏิบัติงานให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณในการใช้จ่ายและมีความประหยัด สามารถจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับตนเองได้อย่างเหมาะสม สำนึกในหน้าที่และบทบาทของตน ตั้งใจเล่าเรียนฝึกหัดความรู้และฝึกตนเองให้มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ จนประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต

ปรีชา ชัยนิยม (2542 : 9) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน พากเพียรและความละเอียดรอบคอบ ตั้งใจที่จะทำงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเอง เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ โดยมีความรับผิดชอบและรับชอบในการกระทำของตนเอง ทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

จากข้อความดังกล่าว สรุปได้ว่าความรับผิดชอบต่อตนเองหมายถึง ลักษณะนิสัยของบุคคลที่มีความสนใจ มีความมุ่งมั่นตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และปฏิบัติด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น และพยายามอย่างเต็มความสามารถให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ และมีการติดตามผลงานที่ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น และยอมรับในสิ่งที่ตนเองกระทำทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย

3.2 ประเภทของความรับผิดชอบต่อตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534 : 69-70) ได้แยกประเภทของความรับผิดชอบต่อตนเองออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่สูงจะถือว่างานที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของตนนั้นสำคัญที่สุด ซึ่งจะละเลยหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ที่วางไว้เป็นแนวทางอย่างเคร่งครัด

2. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ผู้มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน จะยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งในแง่ดีและไม่ดี พร้อมทั้งนำข้อบกพร่องในอดีตมาเป็นข้อเตือนใจในการทำงานครั้งต่อไป ซึ่งจะพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเสียก่อนว่าสิ่งที่กระทำต่อไปนั้น จะเกิดผลดีหรือผลเสียอย่างไรหรือไม่

ประเทิน มหาจันทร์ (2536 : 58) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเอง 2 ประการ คือ

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ คือ ต้องปฏิบัติหน้าที่ที่งานและหน้าที่ที่สังคม หน้าที่อื่น ๆ ทั้งปฏิบัติต่อตนเอง ต่อบิดามารดา ญาติพี่น้อง ต่อบุคคลทั่วไป และต่อประเทศชาติ มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่เหล่านี้ ความรู้สึกรับผิดชอบเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าบุคคลใดบรรลุภาวะมากน้อยเพียงใด

2. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ในด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่งานนั้น เนื่องจากทุกคนต้องมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติทั้งของตนเองและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในด้านการงานและในส่วนบุคคลก็ควรจะต้องตั้งใจทำหน้าที่ของตนให้เสร็จสิ้นตามที่ได้รับมอบหมายมา ไม่ละเลยทอดทิ้งไป ผู้ที่มีความรับผิดชอบในงาน เป็นผู้ที่ยกเอาใจใส่ในการงานของตน คอยหาทางให้

งานของตนก้าวหน้าและหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความบกพร่องเสียหายในการทำงานที่ตนรับผิดชอบ อยู่ ผู้รับผิดชอบต่อหน้าที่ย่อมถือว่างานที่ได้รับมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของตนนั้นสำคัญที่สุด ซึ่ง จะละเลยหลีกเลี่ยงไม่ได้ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ที่วางไว้ให้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับหน้าที่แต่ละอย่าง ผู้ที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ย่อมจะถือเป็นข้อเสียหาย อย่างร้ายแรง ถ้าตนปฏิบัติงานในหน้าที่บกพร่องไป ดังนั้นจึงยอมไม่มอบงานของตนให้ผู้อื่นทำ แทน เพื่อเห็นแก่ความสะดวกสบายเป็นครั้งคราว

จินตนา ธนวิบูลย์ชัย (2540 : 96) ยังได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาสุขภาพอนามัยของตนเองให้สมบูรณ์ และปลอดภัยจากอันตราย รู้จักปฏิบัติงานให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณในการใช้จ่าย และมีความประหยัด สามารถจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับตนเองได้อย่างเหมาะสม สำนึกใน หน้าที่และบทบาทของตน ตั้งใจเล่าเรียนใฝ่หาความรู้ และฝึกตนเองให้มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ จนประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต

2. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง หมายถึง การยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองแก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุง แก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ไตร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียหายขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดีและกล้าเผชิญต่อความเป็นจริง

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้วิจัยสรุปได้ว่าความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพและทันเวลา ประพฤติปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน

ความรับผิดชอบต่อตนเองแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การทำงานด้วยความเอาใจใส่โดย ไม่มีใครบังคับ ขยันหมั่นเพียร อดทน ซื่อสัตย์ ตรงเวลา ปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผน ปฏิบัติงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี

2. ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน หมายถึง การยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบงานในหน้าที่ของตนเองแก่ผู้อื่นและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

3.3 ลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง

สาโรช บัวศรี (2532 : 129) ได้อธิบายลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองว่าได้แก่ เอาใจใส่ต่อหน้าที่การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลงานนั้น ๆ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึง ผลประโยชน์ส่วนตน เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญ

กับอุปสรรค รู้จักหน้าที่และการกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี มีความเพียรพยายาม มีความละเอียดรอบคอบ ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดีขึ้นทั้งของตนเองและสังคม ตรงต่อเวลา และยอมรับผลการกระทำของตน

จูริตัน นันทยทวิกุล (2538 : 7) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรม ดังต่อไปนี้คือ เอาใจใส่การทำงานเพื่อผลงานนั้น มีความเพียรพยายามใช้ความสามารถเต็มที่ กล้าเผชิญต่อความจริง ยอมรับการกระทำของตน ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่อย่างดี ไม่ละเมิดสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น ตรงต่อเวลา

เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ มีความละเอียดรอบคอบ ดูแลรักษาของส่วนรวมเหมือนของตนเอง ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี ปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเองและที่มีต่อสังคมให้ดียิ่งขึ้น

อรุณศรี กุมุท และคณะ (2538 : 53-54) ได้อธิบายพฤติกรรมของผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองไว้ดังนี้ คือกระตือรือร้นทำงานที่ได้รับมอบหมาย อุทิศเวลาให้แก่งาน เอาใจใส่งานเพื่อให้งานนั้นเกิดผลดีมีคุณภาพ ศึกษาและทำความเข้าใจลักษณะของงาน โดยละเอียด มุ่งหวังความสำเร็จของงานเป็นที่ตั้ง มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญต่ออุปสรรค ยอมรับความผิดพลาดจากผลการกระทำของตนเองโดยไม่กล่าวโทษผู้อื่น ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งของตนเองและสังคม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539 : 83-95) กล่าวว่าคนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างดีที่สุดและสุดกำลังความสามารถ ทำงานเสร็จและทันเวลาที่กำหนดโดยไม่มีการควบคุม กล่าวรับในส่วนที่เป็นความผิด เอาใจจริงเอาใจและขยันไม่ทิ้งงานไปกลางคันไม่ผัดวันประกันพรุ่งหรือทิ้งปัญหาไม่โทษผู้อื่นหากงานนั้นไม่เสร็จหรือเกิดความเสียหายตรงต่อเวลาในการทำงานหรือนัดหมาย

สุทธิพงศ์ บุญผดุง (2541 : 7) ได้กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองไว้ 4 ลักษณะ ได้แก่มีวินัยในตนเอง มีความกระตือรือร้น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความขยันหมั่นเพียร อดทน อดกลั้น

จากเอกสารดังกล่าว สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในการทำงาน บุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองจะมีความอดทนอดกลั้น ตรงต่อเวลา มีความขยันขันแข็ง รู้จักหน้าที่ของตนเอง และกระทำตามหน้าที่อย่างดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีความปรารถนาที่จะทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ดีขึ้นกว่าเดิม มีความซื่อสัตย์ มีความก้าวหน้า เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีการวางแผนในการทำงาน มีความต้องการผลสำเร็จในการทำงาน มีความเพียรพยายามในการทำงาน มีความละเอียดรอบคอบมีการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม ติดตามผลงานที่ได้กระทำลงไป

มีเหตุผล รู้จักรักษาสิทธิของตนเอง และเคารพสิทธิของผู้อื่น เอาใจใส่ในการทำงาน รู้จักตั้งจุดมุ่งหมายในการทำงานและสามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

3.4 การพัฒนาและปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเอง

บุคคลในสังคมไทยยังขาดความรับผิดชอบอยู่มาก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับคนไทยทุกคน สถาบันทางสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว สถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ ล้วนแต่อยู่ในฐานะที่ต้องช่วยเหลือกันปลูกฝังความรับผิดชอบให้กับคนไทย โดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังจะเติบโตขึ้นเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม

ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อหน้าที่การงานเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมตั้งแต่ในวัยเด็ก คุณลักษณะนี้จะพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น และจากวัยรุ่นจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ ในระยะแรก ๆ ของชีวิตเด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยผู้อื่นตลอดเวลา แต่เมื่อโตขึ้นจะมีความสามารถด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นและช่วยตัวเองได้มากขึ้นทีละน้อย จะค่อย ๆ เรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น

เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1978 : 244) กล่าวว่า การพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองให้กับเด็ก ควรจะเริ่มด้วยการให้ทำงานที่ง่าย ๆ ก่อน เพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีประสิทธิภาพในการทำงานด้วยตนเอง และต้องใช้เวลาในการฝึกความรับผิดชอบเป็นระยะเวลานานพอสมควร ซึ่งสอดคล้องกับ กิ่งแก้ว อรรถากร (2534 : 15-19) ได้กล่าวว่า การพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนถึงวัยรุ่น ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก แนะนำส่งเสริมในสิ่งที่ถูกที่ควร ให้เด็กได้รู้จักแก้ปัญหาและค่อย ๆ ปลูกฝังความรับผิดชอบอันเกิดขึ้นได้เองแล้ว เด็กยังเรียนรู้วินัย และความรับผิดชอบจากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอน ฝึกฝนจากบุคคลที่แวดล้อม ลักษณะเช่นนี้เป็น กฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม

เสรี อินทร์คง (2535 : 58) ได้สรุปข้อเสนอแนะในการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานของบุคคลว่า ควรฝึกให้มินิสัยรับผิดชอบตั้งแต่วัยเด็กทั้งที่บ้าน และทางโรงเรียน โดยเริ่มให้ทำงานที่ง่าย ๆ เหมาะสมกับวัย และความสามารถของแต่ละบุคคล และเมื่อมอบหมายให้ทำแล้ว ก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพในการทำงานด้วยตนเอง เพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่น หัดไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนเองให้แก่ผู้อื่น ให้ทำงานสำเร็จเป็นชิ้นเป็นอัน โดยไม่ทิ้งงานที่ทำไว้แล้ว ชี้แจงให้เด็กรู้จักขอบเขตหน้าที่การงานของตนว่ามีอะไรบ้างเพื่อมิให้ไปก้าวก่ายงานของคนอื่น ๆ และต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นการปลูกฝังให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน

ศุมิตรา สุประคิษฐ์ ณ อยุธยา (2544 : 51-52) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อตนเองว่าการฝึกความรับผิดชอบต่อตนเองควรเริ่มตั้งแต่วัยเด็กอายุน้อย ๆ เด็กทุกคนควรได้รับการฝึกความรับผิดชอบ ด้วยการปฏิบัติจริงโดยให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำงาน ควรจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล ควรให้เด็กทราบว่าผู้ใหญ่หวังอะไรจากเขาในการฝึกความรับผิดชอบผู้ใหญ่ต้องยืดหยุ่น ไม่ควรเร่งรัดเด็กมากเกินไป ต้องระลึกอยู่เสมอว่าในการทำงานนั้นเด็กต้องการคำแนะนำจากผู้ใหญ่ เด็กต้องการความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อมอบหมายงานให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่ ทั้งทัศนคติและพฤติกรรม ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการความรับผิดชอบของเด็กไม่ควรให้เด็กรับผิดชอบเกินความสามารถ เพราะอาจเกิดอันตรายแก่เด็ก

สรุปได้ว่า การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อตนเองต่อหน้าที่การงาน และต่อการกระทำบุคคลควรฝึกให้มินิสัยรับผิดชอบตั้งแต่ในวัยเด็ก ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน โดยเริ่มให้ทำงานง่าย ๆ เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล และเมื่อมอบหมายให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่ มีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเอง เพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่น หัดไม่ให้ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนให้แก่ผู้อื่น ให้ทำงานสำเร็จเป็นชิ้นเป็นอัน โดยไม่ไปก้าวล่วงงานของผู้อื่น และต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นการปลูกฝัง ความรับผิดชอบที่จะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนเองให้มีความรับผิดชอบ ทั้งในด้านการทำงานและการดำเนินชีวิต

3.5 การวัดความรับผิดชอบต่อตนเอง

การวัดความรับผิดชอบต่อตนเองวัดได้หลายวิธี ซึ่งผู้วิจัยกำหนดการวัดในด้านความรู้สึก เนื่องจากปัจจุบันนี้ลักษณะของความรู้สึกหรือจิตใจมีความสำคัญยิ่งสำหรับการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาบุคคล เพราะเหตุผลและความเชื่อที่ว่าเด็กมีพฤติกรรมกระทำที่ดึ้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเสริมสร้างทั้งทางด้านสมอง คือ สติปัญญา ทางด้านจิตใจ คือ ความรู้สึกร่วมกัน จึงเกิดพฤติกรรมหรือการกระทำที่ต้องการ แต่ขณะนี้พบว่าการเรียนการสอนทางด้านความรู้สึกนี้ ยังไม่ประสบผลสำเร็จตามที่หลักสูตรได้ตั้งเป้าหมายไว้

ปัจจุบันการเรียนการสอนก็ให้นักเรียน เก่ง ดี มีความสุข และมุ่งพัฒนานักเรียนทั้งตัว คือ สมอง จิตใจ และการกระทำ ครูผู้สอนจึงต้องหันมาให้ความสนใจเรื่องนี้มากขึ้น โดยเฉพาะด้านจิตใจหรือความรู้สึกด้านค่านิยม จึงต้องมีการประเมินในด้านความรู้สึกในโรงเรียน ซึ่งคุณลักษณะด้านจิตพิสัย พอสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะธรรมชาติของคุณลักษณะด้านจิตพิสัย

คุณลักษณะด้านจิตพิสัยเป็นคุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่บ่งชี้รูปแบบของอารมณ์หรือความรู้สึกของบุคคล ซึ่งอาจเป็นลักษณะที่ไม่แสดงออกมาภายนอกให้บุคคลอื่นได้เห็นหรือเข้าใจ ตามปกติแล้วบุคคลเมื่อประสบกับสิ่งเร้าต่าง ๆ เขาย่อมเกิดหรือมีความรู้สึกต่อสิ่งเร้า นั้น คุณลักษณะด้านนี้มีลักษณะธรรมชาติที่สำคัญ 5 ประการ (นพพร ทิพย์สุวรรณ. 2543 : 67 ; อ้างอิงจาก กรมวิชาการ. 2530 : 3) คือ

1.1 เป็นเรื่องของอารมณ์ อาจเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วตามสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลสามารถมีการกระทำที่เสแสร้ง โดยแสดงออกไม่ตรงกับความรู้สึกจริง ๆ ของตนได้

1.2 เป็นเรื่องเฉพาะตัว กล่าวคือ แต่ละบุคคลอาจมีความรู้สึกที่เหมือนกันแต่มีรูปแบบการแสดงออกแตกต่างกันไป หรือมีพฤติกรรมที่แสดงออกเหมือนกันแต่มีความรู้สึกต่าง การสังเกตต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร จึงสามารถบอกความรู้สึกได้

1.3 มีทิศทาง กล่าวคือ การแสดงออกของความรู้สึกสามารถแสดงออกได้สองทาง ตรงกันข้ามหรือคู่กัน ได้แก่ ทิศทางบวกซึ่งเป็นทิศทางที่สังคมต้องการ และทิศทางลบซึ่งเป็นทิศทางที่สังคมไม่ต้องการ เช่น รัก เกลียด ขยัน ซื่อสัตย์ คดโกง

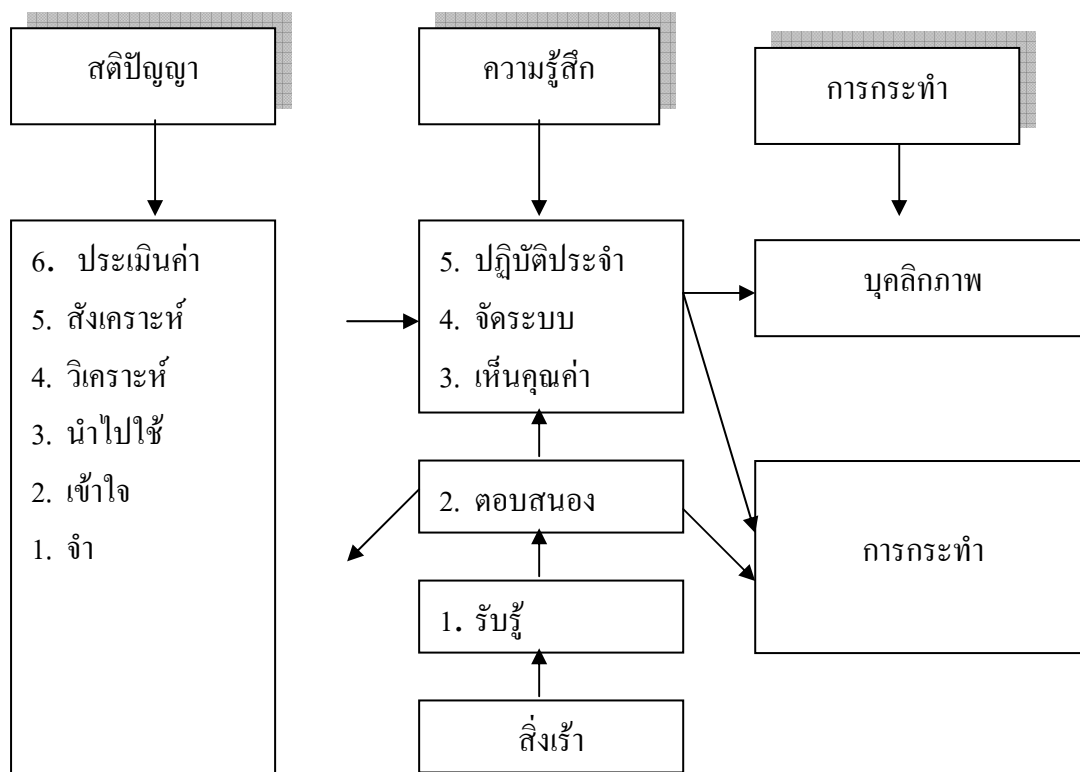
1.4 มีความเข้มข้น เช่น ชอบก็จะชอบมาก ชอบน้อย ขยันมาก ขยันน้อย ดังนั้นบุคคลสองบุคคลที่มีความรู้สึกเหมือนกันในสถานการณ์เดียวกัน แต่อาจแตกต่างกันได้ในเรื่องความเข้มที่บุคคลรู้สึก คือ มาก น้อย ต่างกันเป็นต้น

1.5 มีเป้าหมายเสมอ เกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ เช่น ชอบอ่านหนังสือ ขยันเรียน ไม่ชอบอ่านหนังสือ

ลักษณะสำคัญต่าง ๆ ทั้ง 5 ประการของด้านจิตพิสัยนี้ ทำให้เป็นแนวทางในการวัดและประเมินผลด้านนี้ แตกต่างไปจากพฤติกรรมอื่น ๆ

ลำดับขั้นการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย

เนื่องจากความรู้สึกหรือจิตพิสัย เป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลนั้น ๆ มีพัฒนาการหรือลำดับขั้นพัฒนาที่มีความต่อเนื่อง เป็นการยากที่กำหนดแยก หรือจัดลำดับขั้นที่บ่งชี้ว่าบุคคล มีความรู้สึกอยู่ที่ใดได้ชัดเจนแน่นอน นอกจากพฤติกรรมด้านนี้ยังเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านสติปัญญา และการกระทำอีกด้วย พฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน ของบุคคลสามารถบูรณาการรวมกันดังแผนภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 ลำดับขั้นพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย

ที่มา : นพพร ทิพย์สุวรรณ. 2543 : 68

จากภาพประกอบ สรุปได้ว่า พฤติกรรมแต่ละด้านมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านจิตพิสัยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระดับการพัฒนา ค่านิยม สามารถอธิบายรายละเอียดได้ในลำดับต่อไป

จากรูปแบบการพัฒนาทางด้านความรู้สึกตามแนวคิดของกราชโฮวล์และคนอื่น ๆ เห็นได้ว่า ความรู้สึกด้านจิตพิสัย มีการพัฒนาจากขั้นต่ำไปหาขั้นสูง มีรายละเอียดดังนี้

1. การรับรู้เป็นขั้นแรกของความรู้สึก แต่ขั้นนี้หากกล่าวตามสภาพจริงแล้วก็เหมือนกับขั้นความรู้ ความจำในการจำแนกด้านสติปัญญา ถือเป็นสัมผัสเบื้องต้นเพียงได้เห็นเท่านั้น เรียกว่าเป็นขั้นของการจดจำสิ่งที่ได้รับการสัมผัสจากประสาทสัมผัสของเราก็ได้

1.1 การรู้จัก เป็นพฤติกรรมขั้นแรกที่คนรู้จักกับสิ่งเร้าว่าเป็นอะไร เป็นการรู้จักเบื้องต้นอย่างผิวเผินเท่านั้น ยังมองไม่เห็นความสำคัญเป็นเพียงการสังเกตเห็นปรากฏการณ์เท่านั้น โดยปราศจากความสนใจ เช่น รู้จักสี รูปแบบ การจัดอันดับ ฯลฯ

1.2 ความเต็มใจในการรับ ขั้นนี้เป็นขั้นที่เต็มใจหรือพอใจที่รับรู้ความโอนอ่อนต่อสิ่งที่พบเห็น แต่เป็นเพียงการบังคับใจเท่านั้น เช่น ฟังผู้อื่นพูดด้วยความเต็มใจอดทนที่ทำอะไรให้สำเร็จ อดทนฟังอะไรให้จบ ยอมรับความแตกต่างของเชื้อชาติและวัฒนธรรม ฯลฯ

1.3 ควบคุมหรือคัดเลือกความเอาใจใส่ ความรู้สึก ระดับนี้เป็นความรู้สึกต่อเนื่องจากขั้นที่แล้ว ที่แตกต่างกันออกไปก็คือความรู้สึกที่บอกได้ว่าอะไรควรเอาใจใส่ เช่น ความรู้สึกที่ว่าชอบ สิ่งนี้อาจได้สิ่งนั้น จึงมองในลักษณะควบคุมหรือเลือกมากขึ้น

2. การตอบสนอง เป็นการแสดงความปรารถนาที่นำตัวเองไปผูกพันกับเรื่องราวปรากฏการณ์และกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งทำให้ตนเองได้รับความพอใจจากการที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม นั้นๆ การแสดงปฏิกิริยาที่มีต่อสิ่งเร้าหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ส่วนแต่เป็นการแสดงพฤติกรรมการตอบสนองทั้งนั้น ประกอบด้วย

2.1 การเต็มใจตอบสนอง เป็นการยินดีตอบสนองอย่างเต็มใจยอมรับต่อการที่ผูกพันในการกระทำต่อสิ่งนั้น โดยปราศจากอิทธิพลใดมาบังคับให้ตอบสนอง เช่น การรับผิดชอบต่อสุขภาพของตนเองและผู้อื่น

2.2 การพอใจที่ตอบสนอง เป็นการแสดงพฤติกรรมตอบสนองในรูปที่มีความพอใจปนอยู่ด้วย เช่น การตอบสนองทางอารมณ์ทำให้เกิดความเพลิดเพลินและสนุกสนานในทางด้านดนตรี ศิลปะและการสนทนาการต่าง ๆ

3. การสร้างคุณค่า เป็นการแสดงออกที่เกิดจากความผูกพันต่อการมีส่วนร่วมในผลิตผลทางสังคม มีการยอมรับ และนำมาเป็นลักษณะของความเชื่อ พฤติกรรมนี้แยกเป็น 3 ข้อย่อย คือ

3.1 การยอมรับคุณค่า เป็นการรู้สึกยอมรับโดยสามารถอ้างอิงหลักฐานได้อย่างเพียงพอ คุณลักษณะที่เด่นชัด พฤติกรรมนี้อยู่ที่การมีความคงที่แน่นอนในการตอบสนองจนเป็นที่ยอมรับว่าบุคคลนั้นยึดถือความเชื่อที่มีคุณค่า และตัวเองก็ยอมรับความผูกพันในการกระทำของตน เพื่อการพิสูจน์คุณค่าอื่น ๆ

3.2 การนิยมชมชอบในคุณค่า เป็นการที่ไม่เพียงแต่บุคคลยอมรับและผูกมัด การกระทำของตนต่อการพิสูจน์คุณค่าเหล่านั้น แต่ยังผูกพันตนเองเพื่อติดตาม เสาะหาคุณค่าเหล่านั้น เช่น เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในงานศิลปะ รับผิดชอบต่อการหาแง่มุมพิจารณาอย่างกว้างขวางในเรื่องนั้น ๆ

3.3 การเชื่อถือในคุณค่า เป็นความเชื่อถือที่มีความแน่นอนสูงจนเกือบเป็นค่านิยมทั้งพยายามทำให้ผู้อื่นเชื่อถือในสิ่งที่ตนเองเห็นคุณค่าแล้ว

4. การจัดระบบคุณค่า เป็นการนำคุณค่ามาทำให้เป็นระบบโดยการจัดพวกของคุณค่าหาความสัมพันธ์ของคุณค่า กำหนดคุณค่าที่เด่นและสำคัญ เมื่อมนุษย์ยึดถือคุณค่าใด ๆ แล้ว ถ้าไปพบกับคุณค่าที่มากกว่า 1 อย่างในเหตุการณ์นั้น ความรู้สึกระดับนี้แบ่งออกได้เป็น 2 อย่าง คือ

4.1 การสร้างมโนภาพของคุณค่า คุณค่าหรือค่านิยมมีอยู่หลายรูปแบบ ความรู้สึกของคนอาจนำค่านิยมที่มีลักษณะเดียวกัน หรือเกี่ยวข้องกันเป็นกลุ่ม เป็นพวกอันเป็นผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้สึกมา แล้วเรียกชื่อใหม่กลายเป็นมโนภาพของคุณค่าใหม่ ซึ่งอาจเป็นนามธรรมทางภาษาหรือรูปสัญลักษณ์ก็ได้

4.2 การจัดระบบคุณค่าของค่านิยม ในความรู้สึกระดับนี้เป็นการจัดค่านิยมที่สลับซับซ้อนให้อยู่ในระบบเดียวกัน พวกเดียวกันเพื่อให้เกิดความสมดุลบางประการทางความรู้สึก เช่น การพัฒนาวิธีการควบคุมความก้าวร้าวในรูปแบบที่ยอมรับกันทางวัฒนธรรม การยอมรับความจริงในด้านการปรับอารมณ์กับข้อจำกัดของความถนัด ความสามารถ ความสนใจ และเงื่อนไขทางด้านกายภาพของเขาเอง การซึ่งใจเลือกนโยบายทางสังคมกับประโยชน์ที่บางกลุ่มได้รับ ฯลฯ เราสามารถเห็นว่าบางคนชอบฟังเพื่อก็เพราะเขาเห็นว่าคุณลักษณะทั้งหลายเหล่านี้เข้ากันได้กับอุปนิสัยของเขาเนื่องจาก เป็นสิ่งที่เขาชื่นชอบเขาก็ยึดถือ และจัดระบบให้อยู่ในใจของเขา บางคนชื่นชอบค่านิยมถูกเหยียดหยาม เบียดเบียน ทารุณ เอาเปรียบ ก็นำมาจัดระบบให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน บุคคลผู้นั้นก็มีลักษณะของการก้าวร้าวไป

5. การสร้างลักษณะนิสัยโดยคุณค่าอย่างหนึ่งหรือคุณค่าซับซ้อน ในขั้นนี้เป็นการสั่งสมความรู้สึกเป็นรูปเป็นแบบมาจนกระทั่งยึดถือเป็นลักษณะนิสัย เป็นแนวความเชื่อถือศรัทธาแนวปรัชญาชีวิตมีลักษณะส่วนตัวที่เป็นเอกลักษณ์ของเขา คือ รู้ว่าเขาคือใคร มีอุดมคติ มีหลักความเชื่อ และวิธีคิดของตน ฯลฯ ความรู้สึกระดับนี้เป็นความรู้สึกที่สั่งสมมาตั้งแต่ขั้นแรกจนเกิดการเลือกสรร ยึดถือเป็นของตน เป็นวิถีดำเนินชีวิตเป็นเป้าหมายปลายทางชีวิต เรียกว่า เป็นความรู้สึกที่ตกตะกอนแล้วกลายเป็นบุคลิกภาพ

5.1 การสรุปอภัยโทษทั่วไปของคุณค่าหรือค่านิยมระดับนี้ หมายถึง ความรู้สึกซึ่งให้ความสอดคล้องภายในระบบของเจตคติและค่านิยม ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง

5.2 การสร้างลักษณะนิสัย เป็นระดับความรู้สึกขั้นสุดท้ายที่ผสมผสาน สรุปรวม ความรู้สึกที่ยึดเป็นอุดมการณ์ปรัชญาชีวิต ตัวอย่าง เช่น การพัฒนาความมีสติ การพัฒนาปรัชญาชีวิต การพัฒนาความเป็นระเบียบส่วนตัว ฯลฯ บุคลิกลักษณะทั้งหลายเกิดขึ้นในระดับนี้ ความรู้สึกเป็นความต่อเนื่องมีทิศทาง และมีความเข้มข้นต่อเนื่องกัน แต่ละชั้นของความรู้สึก จึงเกี่ยวข้องเชื่อมโยงต่อเนื่องกันอย่างละเอียดอ่อนมาก แนวความคิดนี้เป็นแนวปรัชญามากกว่าเป็นแนวการทดลอง แต่มีความชัดเจน คือ ระดับความรู้สึกเริ่มด้วยความเข้มข้นน้อยไปสู่ความเข้มข้นมากจนยึดติดเป็นลักษณะนิสัยของคนในที่สุด

การวัดความรับผิดชอบต่อนอง ผู้วิจัยวัดเป็นความรู้สึก หรือจิตพิสัยตามแนวคิดของ กราธ โฮว์ลและคนอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้ 5 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ (Receiving or attending)
2. การตอบสนอง (Responding)
3. การสร้างคุณค่า (Valuing)
4. การจัดระบบคุณค่า (Organization)
5. การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization)

หลักการประเมินโดยการสร้างสถานการณ์

กมล ภูประเสริฐ (2539 : 25-33) ได้กล่าวถึงวิธีการประเมินโดยการสร้างสถานการณ์สรุปได้ว่าเป็นการประเมิน โดยอาศัยระดับพฤติกรรมความรู้สึกด้วยการสร้างสถานการณ์แล้วกำหนดข้อความตามขั้นความรู้สึกให้เด็กเลือกตอบ

วิธีการประเมิน

1. เลือกสถานการณ์ โดยพิจารณาว่าพฤติกรรมที่ประเมินนั้น เด็กแสดงออกในสถานการณ์อะไรบ้าง
2. การแต่งสถานการณ์ ทำสถานการณ์ที่เลือกมาแต่งเติมให้เป็นเรื่องราวที่บุคคลนั้นปฏิบัติคล้อยตามหรือขัดแย้งกับจริยธรรม แล้วถามความเห็นของนักเรียนจากตัวเลือกที่กำหนดให้
3. แต่งตัวเลือก ตัวเลือกเป็นข้อความที่แสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นที่สะท้อนถึงพฤติกรรมในแต่ละชั้นของความรู้สึกที่เป็นลักษณะสำคัญ

จากเอกสารที่กล่าวมาสรุปได้ว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบประกอบด้วยบุคคลที่มีลักษณะตั้งใจที่จะทำงาน เอาใจใส่ ให้ความสนใจในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อตนเองและสังคมด้วยความตั้งใจ ผูกพันซื่อสัตย์ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ มีความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง และการปลูกฝังความรับผิดชอบให้แก่นักเรียน ควรปลูกฝังให้เหมาะสมกับวัย เพราะการฝึกการปลูกฝังความรับผิดชอบนี้ จะต้องใช้เวลานานพอสมควร และต้องมีการปลูกฝังทั้ง

ที่โรงเรียนและที่บ้านจนเกิดเป็นนิสัย โดยเฉพาะหากครูผู้สอนนำเข้าไปในกระบวนการเรียนการสอนจะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความคิดเป็นของตนเอง รู้จักช่วยตัวเองนั่นคือการเกิดความรับผิดชอบ ต่อตัวเองจนทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวเองขึ้นด้วย ซึ่งจะนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ในการเรียนด้วยและเป็นพื้นฐานในความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในช่วงชั้นที่ 2

4.1 ความหมายของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2544 : 15) เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทุกคนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาต้องเรียน ทั้งนี้ เพราะกลุ่มการเรียนรู้ที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันบนโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลาการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจซึ่งแตกต่างกันอย่างหลากหลาย การปรับตัวเองกับบริบทสภาพแวดล้อม ทำให้เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ มีความสามารถทางสังคม มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยม ที่เหมาะสม โดยให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามในแต่ละด้านดังนี้

4.1.1 ด้านความรู้

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญ ๆ ในสาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อมศึกษาตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้น โดยการเรียนรู้ในลักษณะบูรณาการหรือสหวิทยาการ

4.1.2 ด้านทักษะและกระบวนการ

ในการเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนั้น ผู้เรียนควรจะได้พัฒนากระบวนการต่าง ๆ จนเกิดทักษะและกระบวนการ ดังนี้

ทักษะการคิด เช่น การสรุปความคิด การแปลความ การวิเคราะห์หลักการและ การนำไปใช้ ตลอดจนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ทักษะการแก้ปัญหา ตามกระบวนการทางสังคมศาสตร์ กระบวนการสืบสอบ เช่น ความสามารถในการตั้งคำถามและการตั้งสมมติฐานอย่างมีระบบ การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมติฐานและสรุปเป็นหลักการ

ทักษะการเรียนรู้ เช่น ความสามารถในการแสวงหาข้อมูลความรู้โดยการอ่าน การฟังและการสังเกต ความสามารถในการสื่อสาร โดยการพูด การเขียน และการนำเสนอ ความสามารถในการตีความ การสร้างแผนภูมิ แผนที่ ตารางเวลา และการจัดบันทึก รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้

ทักษะกระบวนการกลุ่ม เช่น ความสามารถในการเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำงานกลุ่มมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานของกลุ่ม ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ สร้างสรรค์ผลงาน ช่วยลดข้อขัดแย้งและแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.1.3 ด้านเจตคติและค่านิยม

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนาเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิของผู้อื่น เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่า อนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนาและการปกครองของศาสนา และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4.1.4 ด้านการจัดการและการปฏิบัติ

กิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

เมื่อมองในภาพรวม ๆ แล้วจะพบว่าความสำคัญของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม มีทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในฐานะพลเมืองดีแล้ว ยังช่วยให้นำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนาพัฒนาตนเองและสังคมได้ ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

4.2 ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะ

ผลจากความเจริญทางวิทยาการและเทคโนโลยีของโลกปัจจุบัน ทำให้ประชากรในส่วนต่าง ๆ ของโลกมีการเคลื่อนไหลหล่อหลอมให้เป็นประชากรโลก และรวมเป็นสังคมเดียวกัน การที่สังคมโลกจะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข ประชากรจะต้องเป็นพลเมืองดีทั้งในระดับโลกและระดับประเทศย่อยลงมาถึงสังคมเล็กที่สุด สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีความสำคัญในด้านพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีเหตุผลด้วยกุศลจิต กิดสร้างสรรค์ มั่นในคุณธรรม นำความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข โดยใช้เทคนิค วิทยาการจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมได้อย่างมีความสุข

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ต้องเรียนตลอด 12 ปี การศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ประกอบมาจากหลายแขนงวิชา จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ โดยนำวิทยาการจากแขนงวิชาต่างๆ ในสาขาสังคมศาสตร์มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ จริยธรรม ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อม รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ปรัชญาและศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมศักยภาพเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียน โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ คือ

4.2.1 ด้านความรู้ จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญของวิชาต่าง ๆ ในสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา ปรัชญา และศาสนาตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้น ในลักษณะบูรณาการ

4.2.2 ด้านทักษะกระบวนการ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะและกระบวนการต่าง ๆ เช่น ทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคม เป็นต้น

4.2.3 ด้านเจตคติและค่านิยม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจะช่วยพัฒนาเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มินิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิของผู้อื่น และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่มรักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่า อนุรักษ์และพัฒนาศิลปะ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สรีทธาในหลักธรรมของศาสนา และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

กิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ได้รับการอบรมป้อนนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

เมื่อมองในภาพรวมแล้วพบว่า ความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนั้น นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมแล้วยังมีทักษะและกระบวนการต่าง ๆ ที่จะสามารถนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจได้อย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และการมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการ

เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในฐานะพลเมืองดี ตลอดจนการนำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนา มาพัฒนาตนเองและสังคม ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงต้องเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ในหลักสูตรเข้าด้วยกัน เป็นศาสตร์บูรณาการวิชาความรู้จากที่ต่าง ๆ วิธีการและแนวคิดของนักวิทยาศาสตร์ กระบวนการของนักคณิตศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ของศิลปะ นักดนตรี ประสบการณ์ของนักศิลปะ และทักษะการถ่ายทอดภาษาออกมา เหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติในการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมทั้งสิ้น

การเชื่อมโยงกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เป็นไปได้ในหลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้ดีกับการเรียนภาษา ผู้ที่เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เป็นอย่างดี ใช้ภาษาในการให้เหตุผลและแก้ปัญหา ปกป้องรักษาวัฒนธรรมให้คงไว้ การพัฒนาทักษะทางภาษาในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ การอ่าน เขียน พูด ฟังวรรณกรรมต่าง ๆ จะช่วยเปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนได้เข้าในโลกด้วยการศึกษาวรรณกรรม เหล่านี้ในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วรรณกรรมจากสิ่งพิมพ์ที่ปรกฏอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนมีมากมาย ที่จะพัฒนาทักษะทางภาษาได้ มิใช่แต่เฉพาะจากหนังสือเรียน ทั้งนี้เพื่อขยายประสบการณ์ทางสังคมที่เป็นจริงของผู้เรียนให้กว้างขวางขึ้น สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ และคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมืออีกทางหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนพัฒนาภาษาเพื่อการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนศิลปะ ศิลปะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจมุมมองต่าง ๆ เกี่ยวกับโลก งานศิลปะสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงของสังคม การเมืองเศรษฐกิจในยุคสมัยต่าง ๆ ได้ ศิลปะ สะท้อนความคิด จิตวิญญาณ ความหวังของมนุษยชาติ ศิลปะเป็นเสมือนบันทึกลึกฐานว่ามนุษย์เรามีชีวิต มีความคิดอย่างไร ด้วยการนำเสนอ มุมมองที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้สร้างงานศิลปะนั้น ศิลปะจึงช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โลกกว้างที่เขาอาศัยอยู่ การศึกษาศังคมจากงานศิลปะยังทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนคณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบและแก้ปัญหาต่าง ๆ ผู้เรียนได้ใช้แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในการจัดระบบวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือประเด็นปัญหาในสังคมได้ ทั้งยังเชื่อมโยงให้ผู้เรียนได้นำวิธีการแก้ปัญหามาใช้เพื่อประเมินความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในอดีตกับเงื่อนไขในปัจจุบันและผลที่เกิดขึ้นในอนาคตด้วย

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนวิทยาศาสตร์ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจองค์ประกอบทางการเมือง เศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและที่ปรากฏอยู่ในสังคมที่อาศัยอยู่ การเรียนวิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับการศึกษาโลกทั้งทางกายภาพและทางสังคม การตรวจสอบผลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาใช้และผลที่เกิดขึ้น ทั้งสองวิชาสามารถเชื่อมโยงให้ผู้เรียนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและมองเห็นการปฏิบัติเพื่อกิจกรรมทางสังคมได้

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนสุขศึกษา และพลศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาเจตคติ ค่านิยม จริยธรรม และวิธีการต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการแก้ปัญหา และการตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ผู้เรียนสามารถใช้ทักษะและการปฏิบัติตนทางสุขศึกษาและพลศึกษามาดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ และจิตใจให้มีคุณภาพได้ จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างคุณค่าทางร่างกายและสติปัญญาเพื่อการส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีต่อคุณภาพ

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนการงานอาชีพและเทคโนโลยี การเรียนการงานอาชีพและเทคโนโลยีมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ในงานที่เป็นพื้นฐานของวิชาอาชีพ มีทักษะในการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรมในการทำงานและสามารถนำความรู้และทักษะไปใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมบนพื้นฐานของสัมมาอาชีพที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยถือว่าการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีส่วนหนึ่งต้องประกอบอาชีพที่สุจริตและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมส่วนรวมด้วย

ดังนั้นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจึงไม่ใช่การเรียนแต่เนื้อหาความรู้ แต่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นนักวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา นำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจความเป็นไปในสังคมและในโลก พิจารณามนุษย์พูด เขียน ประเมิน คำนวณ วิเคราะห์ สร้างจินตนาการ ต่อสู้และพากเพียรพยายามในเรื่องต่าง ๆ กันอย่างไร สังคมศึกษาเชื่อมโยงกิจกรรมที่มนุษย์ทำ โดยเน้นทั้งเรื่องวรรณกรรม ศิลป เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตเข้าด้วยกัน

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจึงเน้นการเรียนการสอนที่ บูรณาการความรู้จากวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันในประเด็นปัญหาหรือเรื่องที่จะศึกษาการจัดวางหลักสูตรและหน่วยการเรียน จึงมักเป็นประเด็นปัญหาที่เป็นการบูรณาการ (Intergrated thematic unit) ลักษณะหน่วยการเรียนแบบนี้จะนำมาจากแนวคิดรวบยอดปัญหาหรือโครงการที่ต้องการให้

ผู้เรียนได้เชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ ที่เขาต้องแสวงหาและรวบรวมมาเป็นประเด็นปัญหาหรือโครงการเหล่านั้นอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาระหลักต่าง ๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มภาษาไทย กลุ่มคณิตศาสตร์ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มศิลปะ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา และกลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ลักษณะนี้ เช่น เรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ความรับผิดชอบ การพึ่งพา ความขัดแย้ง ความสมดุล และความขาดแคลน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการนำหน่วยการเรียนรู้มาให้ผู้เรียนเป็นเรื่องที่ครูต้องค้นหาออกแบบเอง มิใช่ นำมาจากหัวข้อของหนังสือเรียน หน่วยการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะมีลักษณะสะท้อนให้เห็นภาพรวมของแนวคิดต่าง ๆ ได้กว้างขวางและลึกซึ้ง มองเห็นวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ได้ความรู้ในหน่วยการเรียนนั้นได้หลากหลายวิธี ไม่ว่าจะด้วยการเรียนเป็นกลุ่ม เป็นรายบุคคล การศึกษาวิจัย การลงมือปฏิบัติงาน การสำรวจภาคสนามการทดลองในห้องปฏิบัติการและการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เป็นต้น หน่วยการเรียนรู้ในลักษณะนี้จึงต้องใช้เวลาในการศึกษานานพอสมควรอาจจะเป็น 2 สัปดาห์ ถึง 2 เดือน ก็มี มิใช่หน่วยการเรียนรู้ที่ใช้เวลาเรียนเพียง 3 – 4 คาบ สิ่งที่เรียนจึงมีความหมายต่อผู้เรียน

4.3 วิสัยทัศน์ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีการศึกษาพร้อมที่จะเป็นผู้นำ เป็นผู้มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบโดย

นำความรู้จากอดีตมาสร้างความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ เพื่อการตัดสินใจในการเป็นพลเมืองดี

นำความรู้เกี่ยวกับโลกของเรามาสร้างความเข้าใจในกระบวนการก่อเกิดสภาพแวดล้อมของมนุษย์เพื่อการตัดสินใจในการดำรงชีวิตในสังคม

นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครองมาตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติของตน

นำความรู้เรื่องการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการมาตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการอยู่ในสังคม

นำความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรม ศาสนา มาตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

นำวิธีทางสังคมศาสตร์มาค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในสังคม และกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ต่อส่วนรวม

เยาวชนจำเป็นต้องศึกษาสาระการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อให้เข้าใจสังคมโลกที่ซับซ้อน สามารถปกครองดูแลตนเอง รับผิดชอบ เอาใจใส่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกได้

ดังนั้น ตลอดระยะเวลาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้ใช้ความรู้อย่างมีความหมาย เพื่อการตัดสินใจ การสำรวจตรวจสอบ การสืบค้น การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และนำทางตนเองและผู้อื่นเชื่อมโยงความรู้ที่เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตได้

1. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้บูรณาการสรรพความรู้ กระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ตามเป้าหมายของท้องถิ่นและประเทศชาติ การเรียนการสอนต้องใช้ ข้อมูล ความรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

2. ผู้เรียนได้อภิปรายประเด็นปัญหาพร้อมสมัย ร่วมกับเพื่อนและผู้ใหญ่ สามารถแสดงจุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะเดียวกันก็รับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนอย่างตั้งใจ

3. การเรียนการสอนเป็นบรรยากาศของการส่งเสริมการคิดขั้นสูงในประเด็นหัวข้อที่ลึกซึ้ง ทำทนายผู้สอนปฏิบัติต่อผู้เรียน ที่จะให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ให้ผู้เรียนได้รับการประเมินที่เน้นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกรายวิชา

4. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมมีการจัดเตรียม โครงการงานที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมที่ให้ผู้เรียนไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต

4.4 คุณภาพของผู้เรียน กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกลุ่มสาระพื้นฐานที่ผู้เรียนต้องเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วยศาสตร์สาขาต่าง ๆ หลายแขนง มีลักษณะเป็นพหุวิทยาการ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะกระบวนการ มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ รวมทั้งได้แสดงบทบาทและความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสภาพแวดล้อม

จากองค์ประกอบดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีจุดเน้นในการสร้างคุณภาพของผู้เรียน ดังนี้

1. ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้ เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

2. ยึดมั่น ศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามไว้เป็นมรดกของชาติ เพื่อสันติสุขของสังคมไทยและสังคมโลก

3. มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและสามารถนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาควิชาใจในความเป็นไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และนำไปสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้

5. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึก อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตลอดระยะเวลาที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้มีส่วนส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ และมีจุดเน้นเมื่อผู้เรียนเรียนจบปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 2 (จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6)

1. ได้เรียนรู้เรื่องของจังหวัด ภาคและประเทศของตนทั้งเชิงประวัติศาสตร์ลักษณะทางกายภาพ ประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งการเมือง การปกครองและสภาพเศรษฐกิจ โดยเน้นความเป็นประเทศไทย

2. ได้รับการพัฒนาความรู้และความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น

3. ได้ศึกษาและปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัดและประเทศ รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

4. ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

5. ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาคซีกโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ

ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

4.5 มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระการเรียนรู้ทั้ง 5 สาระของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้กำหนด มาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละสาระ ดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตน นับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส 1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาใน พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส 1.3 ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนาพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงามและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญ ประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณีและ วัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธาและ ชำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเศรษฐกิจอย่างพอเพียง เพื่อ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของระบบ เศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ และสามารถใช่วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมาวิเคราะห์เหตุการณ์ ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในแง่ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภาคภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ปรากฏในระหว่างที่ ซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาข้อมูล ภูมิสารสนเทศซึ่งจะนำไปสู่การใช้และการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม และมีจิตสำนึก อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

5. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ (ทีวัตต์ มณีโชติ. 2549 : 41-48) มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีการพัฒนาตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น ๆ หรือไม่ โดยอาจจะมีการวัดและประเมินเป็นระยะ ๆ เพื่อนำผลการวัดและประเมินไปใช้ในการปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียนโดยตรง และนำผลไปปรับปรุงแก้ไขการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละภาคเรียนหรือปีแต่ละช่วงชั้น ตลอดจนจบการศึกษาภาคบังคับ และการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ควรคำนึงถึงหลักการดังนี้

1. เน้นทั้งการประเมินเพื่อการพัฒนาและประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน คือมีการประเมินความพร้อมก่อนเรียน (Readingness evaluation) ประเมินระหว่างเรียน (Formative evaluation) และประเมินสรุปผลการเรียนรู้ (Summative evaluation)

2. ประเมินให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้หรือพุทธิพิสัย (Knowledge) ด้านความรู้สึกหรือจิตพิสัย (Affective) และด้านทักษะปฏิบัติหรือทักษะกระบวนการ (Psychomotor or process)

3. ใช้เครื่องมือและวิธีการวัดที่หลากหลาย เหมาะสมกับสาระและระดับของผู้เรียน เน้นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment)

4. วัดและประเมินไปพร้อมกับกระบวนการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

5. ประเมินโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบตามความเหมาะสมของสาระและระดับของผู้เรียน

6. มีการนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียน โดยตรง พัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู พัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และใช้ในการจัดชั้นหรือกลุ่มผู้เรียนในระดับสูงขึ้น

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ควรประเมินครอบคลุมทั้งด้านความรู้ด้านความรู้สึกรู้สึก และด้านทักษะ สามารถใช้วิธีการและเครื่องมือวัดได้อย่างหลากหลาย ให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เนื้อหาสาระ กิจกรรม และช่วงเวลาในการประเมินตัวอย่างของเครื่องมือวัดแต่ละด้าน มีดังนี้

1. เครื่องมือวัดความรู้ เช่น แบบทดสอบชนิดต่าง ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินจากโครงการ / ผลงาน / แฟ้มผลงาน การสนทนา การสัมภาษณ์

2. เครื่องมือวัดความรู้สึกรู้สึก เช่น แบบวัดเจตคติ แบบสอบถาม แบบสังเกตพฤติกรรมแบบสำรวจความสนใจ การสนทนา การสัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินจากโครงการ / ผลงาน / แฟ้มผลงาน

3. เครื่องมือวัดทักษะ เช่น แบบทดสอบภาคปฏิบัติ การทดสอบสมรรถภาพ การทดสอบทักษะ ความคล่องแคล่ว เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินจากโครงการ / ผลงาน / แฟ้มผลงาน

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ควรประเมินให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ดังได้กล่าวไว้แล้ว ในบทนี้จะเสนอการวัดและประเมินด้านความรู้และด้านการปฏิบัติ ส่วนด้านความรู้สึกรู้สึกจะเสนอในบทต่อไปในเรื่องการวัดและประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์นอกจากนี้ ยังมีการประเมินในมิติอื่น เช่น การประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) และการประเมินโครงการ (Project evaluation)

5.1 การวัดและประเมินความรู้

การวัดความรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบว่า เมื่อได้รับการจัดการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนมีความรู้บรรลุตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและมาตรฐานการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะหาทางปรับปรุง แก้ไข พัฒนา และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ รวมถึงการปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้ และการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนรู้ เครื่องมือวัดผลการเรียนรู้ที่คุ้นเคย คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Achievement tests) ถ้าแบ่งตามกลุ่มผู้สร้างและวิธีการสร้างแบบทดสอบ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. แบบทดสอบมาตรฐาน (Standardized tests) เป็นแบบทดสอบที่สร้างโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ในเนื้อหาและมีทักษะการสร้างแบบทดสอบ มีการทดลองใช้และวิเคราะห์หาคุณภาพของแบบทดสอบหลายด้านหลายครั้งจนได้มาตรฐาน

2. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง (Teacher made tests) เป็นแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง เพื่อใช้ในการทดสอบนักเรียนในชั้นเรียน

ประเภทของแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ อาจจะแบ่งในมิติอื่น เช่น แบ่งตามลักษณะของแบบทดสอบ แบ่งได้ 2 ประเภท เช่นกัน คือ

1. แบบทดสอบปรนัย (Objective tests) ได้แก่
 - 1.1 แบบถูก-ผิด (True-false)
 - 1.2 แบบจับคู่ (Matching)
 - 1.3 แบบเติมคำหรือข้อความให้สมบูรณ์ (Completion)
 - 1.4 แบบคำตอบสั้น (Short answer)
 - 1.5 แบบเลือกตอบ (Multiple choice)
2. แบบทดสอบอัตนัย (Essay tests) ได้แก่
 - 2.1 แบบจำกัดคำตอบ (Restricted response items)
 - 2.2 แบบไม่จำกัดคำตอบ หรือ ตอบอย่างเสรี (Extended response items)

นอกจากนี้อาจจะแบ่งประเภทของแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ในลักษณะอื่น ๆ ซึ่งก็จะครอบคลุม 2 ลักษณะดังกล่าวข้างต้น

5.2 การสร้างแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

การสร้างแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ มีขั้นตอนการสร้าง 3 ขั้นตอนใหญ่ คือ

1. ขั้นการวางแผนการสร้าง
2. ขั้นการสร้างข้อสอบ
3. ขั้นการตรวจสอบคุณภาพ

รายละเอียดในการสร้างแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอน มีดังนี้
ขั้นการวางแผน

การวางแผนเพื่อสร้างแบบทดสอบที่ดี จะทำให้ได้แบบทดสอบที่มีคุณภาพ ก่อนที่จะสร้างแบบทดสอบ ควรดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาวิธีสร้างแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ว่าแบบทดสอบมีกี่ประเภท อะไรบ้าง แบบทดสอบแต่ละประเภทมีวิธีการสร้างข้อดีและข้อจำกัดอย่างไร

2. กำหนดจุดมุ่งหมายของการใช้แบบทดสอบ ผู้สร้างข้อสอบจะต้องรู้จุดมุ่งหมายของการใช้แบบทดสอบให้ชัดเจนว่าจะใช้ผลการวัดเพื่ออะไรจะได้เขียนข้อสอบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายนั้น

3. สร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตร โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหา มาตรฐานการเรียนรู้และหรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สารการเรียนรู้และพฤติกรรมที่จะวัด

4. การกำหนดลักษณะของข้อสอบและส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการสอบ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอาจจะเป็นแบบทดสอบอิงเกณฑ์หรืออิงกลุ่ม เป็นแบบปรนัยหรืออัตนัย หรือทั้งปรนัยและอัตนัยรวมกัน ซึ่งผู้สร้างแบบทดสอบอาจใช้เกณฑ์ต่อไปนี้

ประกอบกรกำหนดลักษณะข้อสอบ

4.1 วัดจุดประสงค์ของการวัดและประเมิน

4.2 ระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่จะวัด

4.3 ลักษณะหรือคุณสมบัติผู้เข้าสอบ

4.4 จำนวนผู้สอบ

4.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการสร้างข้อสอบ

นอกจากนี้ยังมีส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสอบ ซึ่งควรพิจารณาประกอบการกำหนดลักษณะข้อสอบ ได้แก่ ความยาวของแบบทดสอบหรือจำนวนข้อของข้อสอบ ระยะเวลาที่ให้ทำแบบทดสอบ วิธีดำเนินการสอบ คะแนนและวิธีการตรวจให้คะแนน การแปลความหมายของคะแนน ตลอดจนค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสอบ

ขั้นการสร้างข้อสอบ

การสร้างข้อสอบมีขั้นตอนหลัก ๆ 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. สร้างข้อสอบ สร้างข้อสอบตามรายละเอียดในตารางวิเคราะห์หลักสูตรและตามลักษณะของข้อสอบ โดยคำนึงถึงความยากของข้อสอบ ระยะเวลาที่ใช้สอบ คะแนน และการตรวจให้คะแนนด้วย

2. ตรวจสอบข้อสอบ โดยทบทวน ตรวจสอบข้อสอบ เพื่อให้ข้อสอบที่สร้างขึ้นมานั้นมีความถูกต้องและครบถ้วนตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในตารางวิเคราะห์หลักสูตร แล้วจัดพิมพ์และจัดฉบับเพื่อนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

ขั้นการตรวจสอบคุณภาพ

การตรวจสอบคุณภาพเป็นขั้นตอนสำคัญของการสร้างแบบทดสอบ การตรวจสอบคุณภาพ โดยทั่วไปมีขั้นตอน ดังนี้

1. การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) มีหลายวิธีที่สะดวกที่สุด คือให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ โดยนำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและด้านวัดผลการศึกษา จำนวน 3-5 คน ตรวจสอบโดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาว่า ข้อสอบแต่ละข้อนั้นสร้างได้ถูกต้องและเหมาะสมเพียงใด พิจารณาความสอดคล้องของข้อสอบกับเนื้อหาหรือจุดประสงค์การเรียนรู้ / ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง / มาตรฐานการเรียนรู้ ตามตารางวิเคราะห์หลักสูตร โดยใช้เกณฑ์การประเมิน ดังนี้

+ 1 หมายถึง	แน่ใจว่าข้อสอบวัดตรงเนื้อหาหรือจุดประสงค์การเรียนรู้
0 หมายถึง	ไม่แน่ใจว่าข้อสอบวัดตรงเนื้อหาหรือจุดประสงค์การเรียนรู้
- 1 หมายถึง	แน่ใจว่าข้อสอบไม่วัดตรงเนื้อหาหรือจุดประสงค์การเรียนรู้

นำข้อมูลที่ได้ หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และคัดเลือกข้อสอบที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จัดพิมพ์เป็นแบบทดสอบฉบับใหม่

2. วิเคราะห์หาคคุณภาพข้อสอบรายข้อ โดยนำแบบทดสอบไปลองสอบ (Try out) คือนำแบบทดสอบที่ได้ปรับปรุง แก้ไขแล้วไปทดลองสอบกับนักเรียนที่มีลักษณะคล้ายคลึงหรือนักเรียนที่เพิ่งเคยเรียนในเรื่องนั้น ๆ จำนวนตั้งแต่ 30 คนขึ้นไป แล้วนำผลการสอบมาวิเคราะห์หาค่า ความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ จากนั้นคัดเลือกข้อสอบที่ใช้ได้ คือ มีค่าความยากง่ายระหว่าง 0.20-0.80 และมีค่าอำนาจจำแนก ตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป

3. วิเคราะห์ค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบทดสอบทั้งฉบับโดยนำข้อสอบที่ได้คัดเลือกแล้วจัดพิมพ์เป็นแบบทดสอบฉบับใหม่ นำไปทดลองสอบกับนักเรียนที่มีลักษณะคล้ายคลึงหรือนักเรียนที่เพิ่งเคยเรียนในเรื่องนั้น ๆ จำนวนตั้งแต่ 30 คนขึ้นไป แบบทดสอบที่ดีควรมีค่าความเที่ยงสูง โดยทั่วไปไม่ควรต่ำกว่า 0.75

4. จัดพิมพ์เป็นแบบทดสอบฉบับจริง เพื่อไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

สรุปได้ว่า ขั้นตอนในการสร้างแบบทดสอบ เริ่มจากการวางแผนการสร้าง การลงมือสร้าง และการตรวจสอบเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ก่อนที่จะนำไปใช้จริง

หลักการสร้างข้อสอบวัดผลการเรียนรู้

การสร้างข้อสอบวัดผลการเรียนรู้มีหลักการสร้างดังนี้ (Hopkins and Antes. 1990 : 153-155)

1. ควรเขียนข้อสอบในระหว่าง หรือเพิ่งเสร็จสิ้นการจัดการเรียนรู้เรื่องนั้น เพราะจะทำให้ผู้เขียนข้อสอบยังจำและเข้าใจในเนื้อหาเป็นอย่างดี

2. ข้อสอบต้องสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตารางวิเคราะห์หลักสูตร
3. ข้อสอบต้องถามในเรื่องที่มีความสำคัญ ไม่ถามในรายละเอียดปลีกย่อยหรือเรื่องที่ไม่ใช่แก่นสาระของเนื้อหา
4. ข้อสอบต้องถามให้ผู้สอบตอบ โดยการสะท้อนถึงความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้
5. การเลือกประเภทของข้อสอบต้องคำนึงว่า ข้อสอบที่นำมาสอบต้องตรงกับสิ่งที่จะวัด และทำให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ
6. ควรมีการศึกษาวิธีการสร้างข้อสอบจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เช่น จากข้อสอบมาตรฐาน
7. หลีกเลี่ยงข้อสอบที่ข้อใดข้อหนึ่งไปแนะคำตอบอีกข้อหนึ่ง
8. ควรมีการตรวจสอบ และวิจารณ์ข้อสอบ โดยผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือระดับชั้นเดียวกัน เพื่อปรับปรุงข้อสอบให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ ฮ็อบกินส์ และแอนทีส (Hopkins and Antes. 1990 : 155) ได้เสนอองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ควรพิจารณาก่อนที่จะสร้างข้อสอบ ได้แก่ ความถี่ของการสอบ เช่น รายปี รายภาคเรียน หรือรายหน่วยการเรียนรู้ และรายแผนการจัดการเรียนรู้ ระยะเวลาที่ใช้สอบ การกำหนดวันสอบ การให้คะแนน การแปลผลคะแนน การรวบรวมข้อสอบ กระบวนการทดสอบ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การสร้างข้อสอบต้องคำนึงถึงหลักการสร้างหลายประการ ได้แก่ การเขียนข้อสอบในขณะที่สอน ข้อสอบสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตารางวิเคราะห์หลักสูตร ถามสิ่งที่เป็นสาระ ใช้ภาษาที่ต้องถูกต้องและเข้าใจง่าย คำชี้แจงชัดเจน มีการตรวจสอบความตรงของข้อสอบ อีกทั้งควรพิจารณาถึงระยะเวลาที่ใช้สอบ การให้คะแนน การแปลผลคะแนน และกระบวนการสอบ

5.3 ประเภทของแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

แบบทดสอบที่ใช้วัดผลการเรียนรู้แบ่งได้หลายประเภท ตามเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง ดังได้กล่าวไว้แล้ว รายละเอียดของแบบทดสอบแต่ละประเภท มีดังนี้

1. แบบถูก-ผิด (True-false items)

เป็นแบบทดสอบที่ให้ผู้ตอบตัดสินใจเลือกว่าแต่ละข้อนั้นถูกหรือผิด อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ข้อคำถามเดี่ยว และข้อคำถามชุดจากสาระที่กำหนด

2. แบบจับคู่ (Matching Hem)

แบบทดสอบประเภทนี้ เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ข้อความ คือข้อความที่เป็นคำถาม (Premises หรือ Descriptions) กับข้อความที่เป็นคำตอบ (Reponses หรือ Options)

3. แบบเติมคำ (Completion items)

เป็นแบบทดสอบที่ต้องการให้ผู้สอบเติมคำหรือข้อความสั้น ๆ ในส่วนที่เว้นว่างไว้ให้เป็นประโยชน์

4. แบบเลือกตอบ (Multiple Choice Test)

เป็นแบบทดสอบที่นิยมใช้กันมาก สำหรับแบบทดสอบแบบปรนัย เพราะสามารถวัดได้ทุกระดับพฤติกรรมของการวัดศักยภาพทางสมอง

4.1 หลักการสร้างแบบทดสอบเลือกตอบ

4.1.1 แต่ละข้อคำถามต้องกะทัดรัด ชัดเจน ถามเรื่องเดียว

4.1.2 ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับระดับของผู้สอบ

4.1.3 ไม่ควรใช้คำถามปฏิเสธ หรือปฏิเสธซ้อนกัน ถ้าจำเป็นให้ขีดเส้นหรือพิมพ์เป็นตัวเน้นคำที่เป็นปฏิเสธ

4.1.4 ไม่ควรถามสิ่งที่นักเรียนจำจนคล่องปาก ควรถามให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด

4.1.5 ควรหลีกเลี่ยงตัวเลือกประเภท “ถูกทุกข้อ” “ไม่มีคำตอบที่ถูกต้อง”

4.1.6 ควรจัดเรียงตัวเลือกให้เป็นระบบ

4.1.7 ควรมีการกระจายตัวเลือกที่ถูกไปตามตัวเลือกต่าง ๆ ไม่ควรมีตัวเลือกตัวใดตัวหนึ่งถูกมากกว่าตัวอื่น ๆ และไม่ควรรีเรียงตัวเลือกที่ถูกจัดเป็นระบบ เพราะจะทำให้เดาได้ง่าย

4.1.8 ตัวลวงต้องมีความเป็นไปได้ หรือเป็นตัวเลือกที่น่าเป็นคำตอบที่ถูกต้อง

4.1.9 หลีกเลี่ยงข้อสอบที่ให้ตัดสินใจว่าถูกผิด หรือที่มีทั้งถูกและผิด

4.2 ข้อดีของแบบทดสอบเลือกตอบ

4.2.1 วัดได้ครอบคลุมทุกพฤติกรรม ตั้งแต่ความรู้ความจำ จนถึงการประเมินค่า

4.2.2 ใช้เวลาในการทดสอบไม่มากนัก

4.2.3 ตรวจให้คะแนนได้ง่าย มีความเป็นปรนัยสูง

4.2.4 เดาได้ยากกว่าข้อสอบแบบถูกผิด เพราะมีตัวเลือกหลายตัว

4.2.5 นำไปวิเคราะห์หาคุณภาพของข้อสอบได้ง่าย

4.3 ข้อจำกัดของแบบทดสอบเลือกตอบ

4.3.1 ไม่ส่งเสริมการเขียน และการแสดงความคิดเห็น

4.3.2 ใช้เวลาในการเขียนข้อสอบมาก

4.3.3 การเขียนตัวเลือกที่ถูก และตัวลวงให้ดีขึ้น ทำได้ยาก

5. แบบอัตนัย

แบบทดสอบอัตนัย เป็นแบบทดสอบที่ให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็น เหมาะสำหรับการวัดความรู้ขั้นสูงกว่าความจำและความเข้าใจมี 2 ลักษณะ ได้แก่ แบบจำกัดคำตอบ คือ ให้นักเรียนตอบตามประเด็นที่ระบุไว้ และแบบไม่จำกัดคำตอบ คือ ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

ประยูทธ ไทยธานี (2541 : 42) ได้ศึกษาผลของการฝึกการคิดแบบหวนทวนใจที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงานของนักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตรกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 50 คน โดยแบ่งกลุ่มทดลอง 10 คน ได้รับการฝึกการคิดแบบหวนทวนใจ กลุ่มควบคุม 10 คน ไม่ได้รับการฝึกการคิดแบบหวนทวนใจ ผลการวิจัยพบว่า นักวิชาการศึกษามีความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงานมากขึ้นหลังจากได้รับการฝึกการคิดแบบหวนทวนใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักวิชาการศึกษาที่ได้รับการฝึกการคิดแบบหวนทวนใจมีความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงานมากกว่านักวิชาการศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึกการคิดแบบหวนทวนใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประภาศรี รอดสมจิตร (2542 : 57-58) ได้ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้แนวคิดแบบหวนทวนใจของ เดอ โบโน ตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนกฤษณา จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 30 คน ผลการศึกษา พบว่า

1. ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าเกณฑ์การประเมินหลังเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมบางส่วนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ การจัดกิจกรรมในโปรแกรมอยู่ในระดับเหมาะสมปานกลาง และบางส่วนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในโปรแกรมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก

บังอร พรหมณ์ฤกษ์ (2544 : 82) ได้วิจัยเปรียบเทียบผลการฝึกแบบโมเดลชิปปากับการฝึกคิดแบบหวนทวนใจที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดสระบัว กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการฝึกคิดแบบโมเดลชิปปาและการคิดแบบหวนทวนใจมีความคิดสร้างสรรค์ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

พวงผกา โกมุติกานนท์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการระดมพลังสมองและเทคนิคการคิดแบบหวมกหกโบที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนชุมชนทางดิ่งชัน เขตดิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พบว่านักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นหลังจากได้รับการฝึกด้วยการระดมพลังสมองกับได้รับการฝึกการคิดแบบหวมกหกโบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการฝึกด้วยการระดมพลังสมองกับได้รับการฝึกการคิดแบบหวมกหกโบก็มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งนักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบหวมกหกโบจะมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่า เพราะใช้กิจกรรมหลากหลายกว่า กระตุ้นให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดดีกว่า

สุนันทา สายวงศ์ (2544 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาด้วยการสอนโดยใช้เทคนิคการคิดแบบหวมกหกโบและการสอนแบบซินดิเคท กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนวิสุทธิ กรุงเทพมหานคร จำนวน 70 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 35 คน กลุ่มทดลองเรียนด้วยการสอนโดยใช้เทคนิคการคิดแบบหวมกหกโบ กลุ่มควบคุมเรียนด้วยการสอนแบบซินดิเคท ใช้เนื้อหาการเรียนเดียวกัน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาและแบบทดสอบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่า ทั้งสองกลุ่มมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีการคิดอย่างมีวิจารณญาณแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มที่เรียนสอนโดยใช้เทคนิคการคิดแบบหวมกหกโบจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมี การคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนแบบซินดิเคท

กัสมมา สิทธิกุล (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการฝึกคิดแบบหวมกหกโบที่มีต่อ การคิด วิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสุเหร่าบ้านดอน กรุงเทพมหานคร ผล การศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2ที่ได้รับการฝึกคิดแบบหวมกหกโบมีการคิด วิจารณญาณมากขึ้นกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกคิดแบบหวมกหกโบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01

ไชยรัตน์ ปราณี (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพฤติกรรม การทำงานกลุ่มและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบซินดิเคทกับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่านักเรียนกลุ่มทดลองที่สอน โดยการสอนแบบซินดิเคทกับกลุ่มควบคุมที่สอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พฤติกรรมการทำงานกลุ่มของนักเรียนที่เรียน โดยการสอน แบบซินดิเคทกับนักเรียนที่สอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความ

รับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนที่เรียน โดยการสอนแบบซินดิเคทกับการสอนตามคู่มือครูไม่แตกต่างกัน

ประอรรัตน์ วจนะรัตน์ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยการสอนแบบซินดิเคทที่ใช้สื่อประสมกับการสอนตามคู่มือครู พบว่านักเรียนที่รับการสอนแบบซินดิเคทที่ใช้สื่อประสมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุทธิรา พิธิษฐ์กุล (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบซินดิเคทที่ใช้เทคนิควิธีการทางวิทยาศาสตร์กับการสอนตามคู่มือครู ผลการศึกษาพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหาที่ได้รับการสอนแบบซินดิเคทสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เชนิสา ชื่นสุวรรณ (2539 : 131) ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความรับผิดชอบต่อตนเองในการเรียนและความสนใจในวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้วิธีการสอนแบบเรียนเป็นคู่กับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบเรียนเป็นคู่มิผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาและความรับผิดชอบต่อตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ภาวนา เทียนขาว (2540 : 101) ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนแบบแก้ปัญหา กับการสอนตามคู่มือครู ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบแก้ปัญหากับการสอนตามคู่มือครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พยงค์ จิระพงษ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยชุดกิจกรรม การเรียนระบบ 4 MAT กับกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พรธณี ทองทับ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของเรียนแบบร่วมมือที่มีต่อความรับผิดชอบต่อด้านการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนศรีเอี่ยมอนุสรณ์ เขตบางนา

กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีความรับผิดชอบด้านการเรียนดีขึ้น หลังจากได้รับการเรียนแบบร่วมมือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีความรับผิดชอบดีขึ้น หลังจากไม่ได้รับการเรียนแบบร่วมมือ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการเรียนแบบร่วมมือ มีความรับผิดชอบด้านการเรียนดีกว่านักเรียนที่ไม่ได้เรียนแบบร่วมมืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เกษรา เถยงาม (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนแบบบูรณาการและร่วมมือด้วยเทคนิค เอส ที เอ ดี (STAD) ที่เรียนเรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม พบว่ากลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 มีความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ถวิล สมัยมาก (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีการจัดการเรียนรู้เทคนิคการคิดหวนทบทวนและการจัดการเรียนรู้แบบกลุ่มสัมพันธ์ พบว่ากลุ่มทดลอง 1 และกลุ่มทดลอง 2 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และกลุ่มทดลอง 1 และกลุ่มทดลอง 2 มีความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศ

เทคนิคการคิดแบบหวนทบทวน (De Bono, 1996 : 1) ได้นำไปใช้โดยบริษัทที่สำคัญมากมายหลายแห่งทั่วโลก ในปี ค.ศ. 1990 วิธีการนี้เป็นหนึ่งของหลักสูตรการฝึกอบรมที่ IBM จัดให้แก่เจ้าหน้าที่ระดับผู้จัดการ 40,000 คนทั่วโลก เทคนิคการคิดแบบหวนทบทวนยังได้นำไปใช้อย่างกว้างขวาง โดยบริษัทประกันภัยพยูเดนเชียล (Prudential) แห่งแคนาดาและแห่งสหรัฐอเมริกา บริษัท ดูปองต์ (Du pont) ซึ่งเป็นผู้นำแห่งอุตสาหกรรมเคมีของโลก บริษัทอเมริกันสแตนดาร์ด (American standard) บริษัทเชฟรอน ออยล์ (Chevron oil) นอกจากนี้ยังมีการนำไปใช้ในวงการศึกษา เช่น โรงเรียนนอร์โฟล์คอะแคเดมี่ (Norfolk academy) ซึ่งได้จัดทำเป็นวิดิทัศน์สาธิตการฝึกการคิดแบบหวนทบทวน และได้รับความนิยมไปใช้อย่างแพร่หลาย แม้กระทั่งการฝึกอบรมในกองทัพเรือ แต่ไม่มีการสรุปผลเป็นรายงานการวิจัยที่สามารถนำมาอ้างอิงได้

จากการวิจัยของ แพรงกี (สุทธิรา พิสิษฐ์กุล, 2539 : 60 ; อ้างอิงจาก Frankie, 1989 : 108) ได้ทำการวิจัยเรื่องระดับความเป็นอิสระการศึกษารเรียนแบบร่วมกันในระดับอุดมศึกษา โดยศึกษาการใช้การเรียนร่วมกันใน 5 ลักษณะ คือ การจับคู่ การปรึกษากันค่อย ๆ วิชินดิเคท นักศึกษาเป็นผู้นำเรียนของกลุ่มและโครงการกลุ่มโดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเป็นรายกรณีในการเรียนแบบ

ร่วมกันของสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่ง โดยผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ การสอบถามและสังเกต พฤติกรรมการเรียน ผลการวิจัยสรุปว่าการเรียนร่วมกันทำให้ระดับความเป็นอิสระสูงขึ้น ช่วยให้ เกิดการร่วมมือเพื่อเพิ่มพูนความรู้มากกว่าเป็นฝ่ายรับรู้

ซุนิก (Zunick. 1963 : 497-499) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบ ของเด็กที่มีมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมศึกษาระดับต่ำ และฐานะทางสังคมระดับปานกลาง เพื่อต้องการทราบว่า การรับรู้ของเด็กในด้านความรับผิดชอบนั้นแปรไปตามระดับชั้นของสังคม หรือไม่ โดยใช้ A Children-Responsibility Inventory เป็นเครื่องมือวัดซึ่งประกอบด้วยคำถาม 25 ข้อ ใช้เด็กจำนวน 500 คน ในรัฐแคนซัส สหรัฐอเมริกา เป็นผู้ตอบผลการศึกษา ครั้งนี้ พบว่า เด็กที่มา จากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมปานกลาง มีการรับรู้ด้านความรู้สึกรับผิดชอบไวเร็วกว่าเด็กที่มา จากครอบครัวที่มีฐานะทางสังคมระดับต่ำ

ชีพาร์ด (Shepard. 1999 : 52) ได้พัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนในเกรด 3 , 4 และ 5 จำนวน 128 คน และ 28 คน ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ใน โรงเรียนที่แอตแลนต้าติดตอนกลาง เพื่อความ สมบูรณ์ในการปฏิบัติการบ้านประจำวันที่ได้รับมอบหมาย โดยการใช้รูปแบบวิธีการหาข้อสรุป 9 วิธี เพื่อช่วยการทำการบ้านให้เสร็จสมบูรณ์ การวิเคราะห์ในด้านระดับคะแนนและความคิดเห็นของ ครู แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่ผ่านวิธีการดังกล่าวได้รับคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 1 วิชา และ ได้ รับคำวิจารณ์ด้านบวกในสมุดรายงานประจำตัว และผู้ปกครองมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น

จากการประมวลผลงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไม่พบงานวิจัยการ เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการคิดหวน กหกใบกับแบบซินดิเคท แต่พบการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยการ จัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการคิดหวนหกใบกับการจัดการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

ผลงานวิจัยความรับผิดชอบต่อตนเอง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่าส่วนใหญ่มี ความรับผิดชอบต่อสูงขึ้น

การนำการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการคิดหวนหกใบและแบบซินดิเคท มาใช้ในการ จัดการเรียนการสอนก่อให้เกิดประโยชน์และเป็นผลดีต่อผู้เรียน ฝึกให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันเป็น กลุ่ม ได้คิดอย่างหลากหลาย มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ปัญหา เกิดสัมพันธภาพที่ดี ภายในกลุ่มได้แสดงออกเกิดความสนุกสนาน ทำให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และมีความ รับผิดชอบต่อสูง จึงมีคุณค่าต่อการจัดการเรียนรู้อย่างยิ่ง